

De Sekolah Tinggi Theologia Reformed in Sentagi

Verslag van een onderzoek naar Schriftuurlijkheid,
kwaliteit en noodzaak van de opleiding

Wilbert Heeringa & Rien Hoving

28 mei 2019

Voorwoord

Wij bedanken alle docenten, studenten, predikanten en ouderlingen voor hun bereidheid om met ons te spreken en geduldig op al onze vragen in te gaan. Onze dank gaat ook uit naar dominee H.G. Gunnink die voor ons een gids was in een tot voor kort voor ons onbekende wereld, en die in bijna alle interviews geduldig de Nederlandse vragen vertaalde in het Indonesisch, en de Indonesische antwoorden vertaalde in het Nederlands. Hij zorgde voor de juiste balans tussen humor en ernst zodat wij ons snel thuis voelden. We danken Sutam voor haar zorg. Zij kookte voor ons het eten, deed de boodschappen en deed de was. Bovenal zijn wij de Heere dankbaar die ons krachten, inzicht en blijvende gezondheid gaf om het onderzoek uit te voeren en ons bewaard heeft zodat wij veilig naar onze families mochten terugkeren. Wij beschouwen het als een groot voorrecht dat we iets van Christus' kerkvergaderend werk in het verre Indonesië van dichtbij mochten zien.

Wij hebben dit rapport naar ons beste weten geschreven. Desondanks zijn onjuistheden en lacunes niet volledig uitgesloten. Zo worden bijvoorbeeld niet alle docenten die lesgeven aan de STTR genoemd. Verder bedoelt dit rapport niet meer dan een *eerste indruk* te geven van de STTR en van de kerken die door de STTR gediend worden.

Dominee Gunnink heeft de eerste versie van het rapport doorgelezen. We hebben zijn commentaar verwerkt, maar de verantwoordelijkheid voor de inhoud ligt enkel bij ons.

Sentagi, 12 april 2019,

Wilbert Heeringa & Rien Hoving

1 Inleiding

Opdracht van de kerkenraad

Doel van het onderzoek is om na te gaan of het geld dat de Sekolah Tinggi Teologia Reformasi (STTR) van De Gereformeerde Kerk Groningen (DGK Groningen) hoopt te ontvangen, goed besteed zal worden (punt 1a in de instructie). Daarbij zal gelet worden op de Schrijftuurlijkheid en de kwaliteit van de opleiding, en de waarborging van beiden (punten 1b en 1c).

Aanpak

Om daar zicht op te krijgen hebben we docenten, studenten, predikanten en ouderlingen geïnterviewd. We hebben een vergadering gehad samen met de docenten, en we waren aanwezig op een vergadering van de HUGGRI. De HUGGRI coördineert als deputaatschap van de Gereja-Gereja Reformasi di Indonesia (GGRI) alle kerkverbandelijke activiteiten op Kalimantan Barat. Verder hebben we kerkdiensten bijgewoond in vier verschillende gemeenten, de preken opgenomen en drie ervan laten vertalen door dominee Gunnink.

Structuur van het rapport

In hoofdstuk 2 vertellen we allereerst iets over Indonesië, Kalimantan en de Dayaks. Vervolgens geven we een beknopt overzicht van het zendingswerk vanaf de jaren 50, het ontstaan van de STTR en de GGRI. In hoofdstuk 3 geven we een beeld van de school. Dit hoofdstuk geeft een verslag van de interviews die we hadden met docenten en studenten. Ook zeggen we iets over de bibliotheek. In hoofdstuk 4 proberen we een beeld van de kerken te geven. We geven een verslag van interviews met predikanten en ouderlingen, en geven samenvattingen van preken die gehouden werden in de kerkdiensten die we hebben bijgewoond. In hoofdstuk 5 bespreken we de Schrijftuurlijkheid, kwaliteit en noodzaak van de school, en in hoofdstuk 6 de toekomst van de school. We eindigen in hoofdstuk 7 met conclusies en aanbevelingen.

Graag benadrukken we nu al dat – voor zover wij dat hebben kunnen beoordelen - 1) de kerkenraad alle *vrijmoedigheid* mag hebben om de STTR te steunen en 2) dat er dringende *noodzaak* is om de STTR te steunen.

2 Achtergrond en geschiedenis

2.1 Indonesië

In Indonesië is meer dan 80% van de inwoners moslim. Dit percentage verschilt echter per gebied. In de provincie Nusa Tenggara Timur en in delen van Kalimantan-Barat is de bevolking in meerderheid christelijk (rooms en protestant). Volgens christenen zijn moslims bang omdat steeds meer moslims christen worden. Omgekeerd komt veel minder voor.

De Pancasila (uitgesproken als pantja-siela) is de grondslag van de Indonesische staat. Deze naam is gevormd uit de Sanskrietwoorden *panca* "vijf" en *silā* "rechtschapenheid, moreel juist gedrag". Het bevat vijf aan elkaar verbonden principes:

1. geloof in de ene en enige God,
2. een rechtvaardige en beschaafde mensheid,
3. een verenigd Indonesië,
4. democratie geleid door de wijsheid van de vertegenwoordigers van het volk,
5. sociale rechtvaardigheid voor de gehele Indonesische bevolking.

De overheid wil religie stimuleren en bekostigt bijvoorbeeld kerkgebouwen. De overheid kan ook religies verbieden. Bijvoorbeeld de Jehova's Getuigen zijn verboden omdat ze de overheid niet erkennen.

2.2 Kalimantan Barat

Kalimantan Barat is een provincie van Indonesië. Het is een van de vier provincies van Kalimantan, het Indonesische deel van het eiland Borneo. De grootste etnische groepen in deze provincie zijn de Dayaks, Maleiers en Chinezen.

De Dayaks bevonden zich in de binnenlanden van het eiland Borneo, dat verdeeld is tussen Indonesië (Kalimantan), Maleisië (Sarawak en Sabah) en Brunei. De Maleise term "Orang Dayak" betekent zoveel als "mensen van het binnenland". De Dayaks zijn waarschijnlijk rechtstreekse afstammelingen van de Austronesische landbouwers, die omstreeks 2000 v.Chr. vanuit de Filipijnen de Indonesische archipel koloniseerden.

Van oorsprong hebben de Dayaks een animistische religie waarin de natuur, geesten en voorouderverering centraal staan. Een animist gelooft in het bestaan van goede en kwade geesten, die kunnen huizen in onder meer bomen, dieren en gebruiksvoorwerpen. De geesten moeten goed gestemd worden door ze offers te brengen, het houden van rituelen, rituele dansen en het houden van taboeregels. De meeste Dayaks zijn nu christelijk (volgens Wikipedia, zie artikel 'Borneo', maar 'christelijk' moet je dan wel heel ruim nemen).

Het (voormalige) zendingsgebied waarin de STTR zich bevindt wordt gevormd door een gedeelte van het noordwesten van de provincie Kalimantan Barat (zie de kaart hieronder). De bevolking in dit gebied bestaat voor het grootste deel uit Dayaks.

Kaart van Indonesië. De provincie Kalimantan ligt op het eiland Borneo. Het witte gebied op dit eiland markeert het Maleisische deel van Borneo. Binnen Kalimantan Barat ligt binnen het groene deel het (voormalige) zendingsgebied (de kaart is een bewerkte versie van de kaart op https://li.wikipedia.org/wiki/Plaetje:Indonesia_provinces_indonesian.png die gemaakt is door Golbez).

2.3 Zending

1951 - 1962

In januari 1951 arriveert de eerste zending, ds. J.G. Agema op West Borneo. Om het zendingsterrein te verkennen en de taal te leren, maakt hij in die periode regelmatig wekenlange tochten langs verschillende kampongs. Vanaf augustus 1953 richt ds. Agema zich in eerste instantie op Bengkayang en directe omgeving. Aansluiting bij een bestaand groepje christenen mislukt, de samenkomsten in de pastorie op zondag worden slecht bezocht. De enkele luisteraars die komen, blijven soms ook zo weer weg.

Op 3 december 1961 mag ds. Agema voor het eerst de doop bedienen, en wel aan br. Aziz Harahap en zijn drie kinderen. Vervolgens wordt het avondmaal gevierd, waaraan drie mensen deelnemen: br. Harahap en ds. en mw. Agema. Kort daarna, op 22 december, wordt de zendingspredikant gevangen gezet omdat hij - in een dreigende politieke situatie - geweigerd had op de nationale feestdag de vlag - als symbool van de Indonesische revolutie - uit te steken. Na zijn vrijlating op 10 september 1962 vertrekt hij naar Nederland. Pogingen om opnieuw een visum voor Indonesië te krijgen mislukken.

Van 1954 tot 1957 werkte ds. A.H. Algra als zendingspredikant rond Ngabang / Tubang Raeng. In 1960 werd door ds. Moerkoert te Tubang Raeng, zo'n 10 km van Ngabang, een kerk geïnstitueerd.

1962 - 1975

In deze jaren zijn het br. Harahap en anderen, voornamelijk stamgenoten van hem, Batakkers, die de verkondiging van het evangelie voortzetten in de omgeving van Bengkayang. Ds. C. van Kalkeren (twee

keer) en ds. M.K. Drost bieden enige hulp tijdens hun werkbezoeken. Ook wordt het terrein drie keer bezocht vanuit Sumba door een predikant en een broeder. Tijdens deze bezoeken worden meerdere volwassenen en kinderen gedoopt.

1975 - 1983

In september 1975 vertrekken ds. G.E. Geerds en ds. H.G. Gunnink met hun gezinnen naar Kalimantan Barat. Zij gaan wonen in Sentagi, een kampong vlak bij Bengkayang.

In 1975 treffen ds. Geerds en ds. Gunnink in een aantal kampongs 'gemeentekringen' aan, die worden geleid door enkele mannen zonder een theologische opleiding. Al vrij snel gingen beide predikanten over naar opleiding en kadervorming: elke dinsdagmiddag en -avond en woensdagmorgen gaven ze in het kerkje in hun thuisdorp Sentagi les aan de voorgangers overal vandaan. Scholing van deze mensen krijgt prioriteit. Daarnaast krijgen ook belangstellenden uit een bredere kring, waaruit nieuwe voorgangers kunnen voortkomen de aandacht.

Naast deze predikanten werkte ook de onderwijskundige br. H. Oostra (1981-1986) op het zendingsterrein. Br. Oostra hielp bij het opzetten van een Bijbelschool. De school startte in 1983 en had als naam Sekolah Alkitab Pertama (= eerste Bijbelschool). De school had tot doel om jongens (en meisjes, maar die kwamen niet) in contact te brengen met de Bijbel. Omdat de meeste van hen daarnaast ook een dagopleiding aan de SMP (ongeveer vergelijkbaar met onze Mavo) of SMA (ongeveer bovenbouw Havo/Vwo) volgden en in hun levensonderhoud moesten voorzien, waren het maar enkelen die de school gediplomeerd verlieten.

In 1979 zoekt de kerk uit Tubang Raeng (in 1960 door ds. Moerkoert geïnstitueerd) contact met Sentagi en wordt van daaruit ook geholpen.

In 1982 gaat ds. Geerds terug naar Nederland, ds. Gunnink repatrieert een jaar later.

1983 - 2000

Kort voor het vertrek van ds. Gunnink arriveert ds. A.A. van Essen en daarna komt ds. J.Th. Jonkman op het zendingsterrein.

In augustus 1985 start in Sentagi de Sekolah Teologia Menengah (STM, Middelbare Theologische School). Dit was een opleiding van hoger niveau dan de Bijbelschool en meer gericht op gemeentebouw. Om toegelaten te worden moesten leerlingen de junior high school (onderbouw middelbaar onderwijs) voltooid hebben. Ds. Jonkman is in die tijd de eerste verantwoordelijke voor deze opleiding. Het doel was om via de STM mensen op te leiden die in de toekomst de leiding kunnen geven aan de kerken op Kalimantan Barat. In 1990 slagen de eerste twee studenten: Amien D. en Domingus. De eerste is nu emeritus, de tweede is nog predikant in één van de kerken daar.

Aanvankelijk doceren er alleen maar Nederlanders, later nemen autochtone docenten deze taak over. De opleiding duurt in totaal vier jaar: na drie jaar colleges wordt de opleiding afgesloten met een stageperiode van een jaar. Het niveau is vergelijkbaar met de senior high school (bovenbouw

middelbare school). Toen onderzocht werd of de opleiding door de overheid kon worden erkend, bleek dat dit niet kon omdat de school niet voldeed aan de door de overheid gestelde eisen, verplichtingen en criteria. Maar eigenlijk wilde men dat toen ook niet meer.

Speciaal voor het noordelijke deel van het zendingsgebied komt in 1986 ds. S.M. Alserda aan. Hij vestigt zich in Piju Baru (in de omgeving van Seluas). Omdat in 1993 zijn visum niet wordt verlengd, is hij gedwongen in dat jaar terug te keren naar Nederland.

In 1988 komt ds. E.L. van 't Foort werken in het zuidelijk deel van het zendingsgebied, ten oosten van Ngabang. Hij moet - vanwege visum-problemen - al in 1990 weer weg.

In 1988 komt onderwijskundige br. A.H. Kuiper. Hij heeft zich samen met br. F.H. Melki Sabuna ingezet voor het van de grond komen van de gereformeerde SMP 'Rehoboth' (in Bengkayang). Deze school begin in juli 1989, en daarmee kwam er een einde aan de Bijbelschool. Het Bijbelonderwijs dat eerder aan de Bijbelschool werd gegeven, was nu geïntegreerd in het lesrooster van de SMP.

Br. Kuiper bleef tot 1993 en ds. van Essen bleef tot 1994 op Kalimantan Barat. Ds. Jonkman keerde terug in 2000.

2000 - 2019

In 2000 droeg ds. Jonkman bij zijn repatriëring naar Nederland de leiding van de theologische opleiding over aan br. Klemens Sabuna. Ook het archief van de school werd overgedragen.

Tot dan toe werd het zendingswerk rond Bengkayang en de school gefinancierd door de Friese Zendingdeputaten (FZD). In de loop van het eerste decennium van deze eeuw bemerkten de FZD dat de opleiding bijna ter ziele ging. Een gewone bovenbouwstudie duurde gewoonlijk drie jaar, maar de STM - als alternatief voor een bovenbouwstudie - duurde een jaar langer, wat de animo om aan de STM te gaan studeren niet bevorderd had.

Om die reden werd in 2006 de STM opgewaardeerd tot een hogeschool (hbo). Voordeel daarvan was ook dat studenten die voor predikant studeerden op de hogeschool meer diepgaand onderwijs konden ontvangen. De leiding van de school wijzigde de naam van de school in Sekolah Tinggi Theologia Reformed (STTR) of Akademi Teologia Reformed (ATR) (sic). De studie op de hogeschool bestond uit vijf jaren: vier jaren college's volgen en één jaar praktijkervaring bij de plaatselijke kerken.

In 2007 werd in Sentagi het schoolgebouw gebouwd dat nu nog steeds door de STTR gebruikt wordt.

In die jaren bleek eens te meer dat de GGRI-KalBar zelf niet de capaciteit had om een theologische opleiding overeind te houden. Er was ook veel tegenslag in de personele sfeer. In 2005 overleed br. Yayan, een veelbelovend student die net zijn master titel op de Sekolah Tinggi Theologia Injili Arastamar (SETIA) in Jakarta had behaald. In 2009 overleed br. F.H. Melki Sabuna, directeur van de SMP 'Rehoboth' en secretaris van de HUGGRI, en in 2011 overleed zijn broer, de directeur van theologische opleiding, br. Klemens Sabuna.

In september 2013 is de voltallige FZD (4 man) weer op bezoek gegaan bij de GGRI-KalBar. Daarbij werd erop aangedrongen dat de beleidsplannen die aan de FZD werden voorgelegd, ook daadwerkelijk uitgevoerd moesten worden. Zo niet, dan zou de FZD de steun beëindigen. De FZD wilde echter wel helpen om de STTR weer wat overeind te helpen, en vroeg Marianus T. Waang om aan de school te gaan werken, voor de periode van drie jaar (2014-2017).

Oorspronkelijk was de bedoeling van de school om jonge mannen op te leiden tot predikant. Maar in de loop van de tijd ontstond het inzicht dat het ook zinvol is om jonge mannen en vrouwen op te leiden tot godsdienstonderwijzer(es). Het werd belangrijk geacht dat er onderwijzers/essen kwamen die de gereformeerde leer kenden en beleden. Er vond daarom een verbreding plaats: vanaf 2014 werden jonge mensen zowel tot predikant als tot godsdienstleraar/lerares opgeleid.

In 2015 droeg de FZD de GGRI-KalBar c.a. over aan Indonesië Mission | Verre Naasten. De STTR heeft momenteel 41 leerlingen. 34 van de leerlingen worden opgeleid tot godsdienstleraar/-lerares en de overige 7 worden opgeleid tot predikant. De meeste studenten die de pedagogische opleiding doen zijn meisjes, maar ook een aantal jongens volgt deze richting. Het besluit om de STTR uit te breiden met de opleiding tot godsdienstleraar/-lerares is van positieve invloed geweest op het leerlingenaantal. Zonder de pedagogische opleiding is de school niet levensvatbaar.

De droom is om te groeien naar 20 tot 30 leerlingen per schooljaar bij accreditatie. Wat betreft accreditatie zijn veel criteria vervuld, of er kan gemakkelijk aan worden voldaan. Knelpunt is dat de STTR drie extra docenten met een Master opleiding moet hebben (we komen daarop terug in paragraaf 6.3). Zolang de aanvraag tot accreditatie in behandeling is, heeft de school een vergunning om te draaien.

De STTR begon als een vijfjarige opleiding, en dat is in feite nog steeds het geval. Volgens de Indonesische overheid moeten studenten een hbo- of universitaire opleiding binnen vier tot zeven jaar kunnen voltooien. Maar hoe sneller een student afstudeert, hoe meer punten een opleiding scoort in de ogen van de overheid. Daarom worden studenten aangemoedigd de studie in vier jaar te doen: drieënhalf jaar college's volgen, en een afsluitend half jaar praktijkervaring opdoen.

In 2016 heeft ds. Gunnink anderhalve dag seminar gegeven voor predikanten, ouderlingen, evangelisten, studenten en geïnteresseerde gemeenteleden. Sinds 2017 verbleef ds. Gunnink ieder jaar enkele weken in Sentagi om als gastdocent college's te geven op de STTR.

*Adalah seorang penabur keluar untuk
menaburkan benihnya.*

*Yang jatuh di tanah yang baik itu ialah orang, yang setelah
mendengar firman itu, menyimpannya dalam hati yang baik dan
mengeluarkan buah dalam ketekunan. (Lukas 8:5,15)*

*Sebagai peringatan terhadap Pdt J. G. Agema yang dikaruniakan memulai
pekerjaan pekabaran Injil di daerah ini pada tahun 1951 sampai tahun 1961.*

Bord op de gevel van de school. In het Indonesisch lezen we: 'Een zaaier ging erop uit om zijn zaad te zaaien. En waar het zaad in de goede aarde valt, dat zijn zij die het Woord horen, het in een oprecht en goed hart vasthouden, en in volharding vruchten voortbrengen' (Lucas 8:5,15). Ter herinnering aan ds. J.G. Agema aan wie het gegeven was om te beginnen met het werk van de verkondiging van het evangelie in dit gebied in de jaren 1951 tot 1961.

2.4 Kerken

Door het werk van de zendelingen ontstonden verschillende gemeenten, vooral rond Bengkayang en in de buurt van Tubang Raeng (vlakbij Ngabang). Samen vormden deze gemeenten de Gereja-Gereja Reformasi di Indonesia-KalBar (GGRI-KalBar). In Sentagi (vlakbij Bengkayang) hebben de kerken een eigen school, de STTR, waar studenten opgeleid worden tot predikant of tot onderwijzer(es).

Sinds 2008 hebben de GGRI-KalBar een zusterkerkrelatie met de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in Nederland (GKv). Sinds 2012 vormen de GGRI-KalBar samen met de GGRI-NTT en de GGRI-Papua één landelijk kerkverband. De GGRI-NTT (Gereja Gereja Reformasi di Indonesia di NTT) is een verband van kerken in de provincie Nusa Tenggara Timur (NTT), en de GGRI-Papua (Gereja Gereja Reformasi di

Indonesia di Papua) is een verband van kerken in Papua. De eerste synode van het landelijk kerkverband, de GGRI, vond plaats in 2012. De GGRI erkennen de volgende belijdenisgeschriften: de Apostolische Geloofsbelijdenis, de Geloofsbelijdenis van Nicea, de Geloofsbelijdenis van Athanasius, de Nederlandse Geloofsbelijdenis, de Heidelbergse Catechismus en de Dordtse Leerregels. De GGRI is lid van de International Conference of Reformed Churches (ICRC).

Hoewel officieel één kerkverband, functioneren de GGRI-KalBar, de GGRI-NTT en de GGRI-Papua in de praktijk nog steeds als zelfstandige kerkverbanden die in veel zaken ieder hun eigen weg gaan. De nationale synode is voornamelijk een manier om elkaar te ontmoeten, en heeft niet zozeer de bedoeling om samen besluiten te nemen. De GGRI-KalBar hebben regelmatig een Regionale Synode (Sinode Wilayah).

Alle kerkverbandelijke activiteiten op Kalimantan worden gecoördineerd door een deputaatschap van de GGRI, genaamd HUGGRI. De HUGGRI coördineert commissies die door de regionale synode zijn aangewezen voor het uitvoeren van verschillende taken ten dienste van het kerkverband. Er zijn commissies voor PR, internaten, evangelisatie, financiën, jeugd, bouw (van kerkgebouwen), pensioenen en motoren. De HUGGRI is in het leven geroepen omdat de afstanden tussen de gemeenten nogal groot is. Door geregeld te vergaderen is men beter op de hoogte van alles wat er speelt binnen het kerkverband en de STTR. De HUGGRI rapporteert vervolgens aan de regionale synode van KalBar.

De HUGGRI is van overheidswege verbonden aan het departement van Godsdienst. De voorzitter van de HUGGRI vergadert samen met afgevaardigden van andere kerkverbanden binnen Kalimantan geregeld met de Indonesische overheid. Op die manier is de GGRI ook kerk voor het land Indonesië.

De verantwoordelijkheid voor de STTR wordt gedragen door het curatorium (Badan Kuratorium, BK). Het curatorium staat als deputaatschap los van de HUGGRI maar rapporteert wel aan de HUGGRI om hen op de hoogte te houden van alle ontwikkelingen met betrekking tot de school. Het curatorium is samen met de docenten verantwoordelijk voor het aantrekken van drie nieuwe master-docenten (hierop komen we terug in paragraaf 6.3).

De HUGGRI samen met ds. H.G. Gunnink en de afgevaardigden van DGK Groningen in het kerkgebouw in Sentagi op woensdag 10 april 2019.

Voor een aantal leden van de HUGGRI geldt dat zij geboren zijn in het animisme en later tot geloof zijn gekomen. Anderen zijn van jongs af aan opgegroeid in de kerk. Een aantal hebben eerst aan de STM en later aan de STTR gestudeerd.

3 Beeld van de school

Om te mogen studeren aan de STTR moet men minimaal de 'senior high school' (Sekolah Menengah Atas, SMA) gevolgd hebben, onderwijs dat ongeveer vergelijkbaar is met de bovenbouw Havo/Vwo. De complete opleiding is verdeeld in vier jaren, en elk jaar in twee semesters, dus in totaal doorloopt men acht semesters. A.s. predikanten hebben nog een extra jaar.

Studenten worden opgeleid tot predikant of onderwijzer(es), maar ongeacht welk doel ze hebben, volgen alle studenten alle vakken. Het voordeel daarvan is dat iemand die aanvankelijk onderwijzer wil worden, later alsnog kan kiezen om predikant te worden. Uiteraard geldt dit alleen voor de mannelijke studenten. Mannelijke studenten die minimaal zes semesters gevolgd hebben, mogen voorgaan in erediensten.

De school biedt een o.i. vrij compleet lesprogramma dat in dit rapport als bijlage A is opgenomen. Zowel de vakken voor het cursus jaar 2017/2018 als voor het cursusjaar 2018/2019 worden daar gegeven. In 2017/2018 werden de vakken voor het eerste, derde, vijfde en zevende semester gegeven, en in 2018/2019 werden de vakken voor het tweede, vierde, zesde, achtste en tiende semester gegeven. Het onderwijsniveau aan de STTR is goed (zie paragraaf 5.2)

Het is niet mogelijk voor de studenten om een - voor de overheid - geldig diploma op de STTR te krijgen. Daarom studeren ze af op een school in Ngabang. De examinering is kostbaar voor de

studenten. De school in Ngabang is een dependance van SETIA, een grote theologische opleiding in Indonesië, met een hoofdvestiging in Jakarta en zo'n twintig nevenvestigingen verspreid over het hele land, dus onder andere in Ngabang. Het Indonesische woord *setia* betekent 'getrouw'. Maar als afkorting betekent SETIA: Sekolah Tinggi Theologia Injili Arastamar. *Arastamar* is een samenvoeging van de namen van twee bomen, 'aras' betekent ceder en 'tamar' betekent palm. SETIA wordt al jarenlang gesteund wordt door de GKv/ de Verre Naasten.

De problematiek rondom de erkenning door de overheid bespreken we in hoofdstuk 6.

3.1 Docenten

Binnen de STTR wordt les gegeven door docenten die voltijd en deeltijd actief zijn. Hieronder wordt eerst iets verteld over de drie voltijddocenten en vervolgens over de deeltijddocenten. Drie docenten hebben een mastertitel: Kardinan Acong (pedagogie), Anderius Bantan en Marianus Waang (beiden theologie).

Yohannes Atil

(voltijd: dogmatiek, pastoraat, ethiek en kerkgeschiedenis)

Docent Atil werd geboren in een animistisch gezin. Hij werd tot aan zijn tiende opgevoed om een belangrijke rol in het animisme te vervullen. Als de dukun (geestenbezweerder) zijn werk deed, was hij daar nauw bij betrokken.

Op tien- of elfjarige leeftijd ging hij naar de basisschool. Daarna ging hij in 1984 naar de SMP in Bengkayang. Een kennis uit Bongkang spoorde hem aan om naar het internaat (Indonesisch: *asrama*) van de GGRI te gaan. Maar dan was hij wel verplicht om naar de kerk te gaan en verplicht catechisatie te volgen. Atil's gedachte was om dat gewoon op de koop toe te nemen en dan net te doen alsof. Als hij het diploma eenmaal had zou hij weer terugkeren naar het heidendom. De eerste keer dat hij naar de kerk ging moest hij om alles lachen. Maar God werkte in zijn hart, en het schijn geloof werd echt geloof. In 1985 werd hij gedoopt. Zijn ouders, ofschoon ongelovig, waren daarbij aanwezig. In 1994 trouwde hij. Zijn vrouw was vanaf het begin betrokken bij het zendingswerk. Zijn jongere broers en zussen kwamen ook tot geloof.

Na de SMP ging Atil door naar de SMA. Bovendien ging hij naar de Bijbelschool waar de predikanten Jonkman en van Essen werkten. Na de SMA ging hij studeren aan de Sekolah Teologia Menengah (STM). Ook werd hij toen ouderling. Na vier jaar had hij de SMA voltooid en ging hij naar Pontianak om daar te studeren aan 'Ekklesia'. Na vijf jaar verkreeg hij de bachelor titel. Vanaf eind juli 1999 gaf hij les op de STM. Gatot Fransiskus was één van zijn eerste leerlingen (zie hieronder).

Over acht jaar gaat Atil met pensioen. "Maar als de Heere kracht geeft, ga ik door", zo liet hij ons weten.

In het verleden was hij wel eens gevraagd of hij niet wilde doorstuderen om de master titel te krijgen. Dat wilde hij niet doen omdat hij de studenten niet in de steek wilde laten. Hij heeft dat toen aan Bantan overgedragen die vervolgens inderdaad verder heeft gestudeerd en master is geworden.

Naast docent aan de STTR is Atil ook onderwijzer op een basisschool.

Marianus Tauti Waang

(voltijd: hermeneutiek, studie OT, studie NT)

Docent Waang is geboren op Alor (NTT). Vanaf 1991 ging Waang naar de middelbare school. In 1996 ging hij naar SETIA in Jakarta waar hij zijn bachelor kreeg in 2001. Van 2001 tot 2004 gaf hij les aan SETIA. Van 2004 tot 2007 studeerde hij aan de TU in Kampen (GKv). In 2010 was hij betrokken bij de oprichting van een nieuwe theologische school in Jakarta, *Arabona*, dat 'waarborg' betekent. In 2012 werd hij door de Friese zendingsdeputaten gevraagd om naar Kalimantan-Barat te komen. Hij kreeg een contract van drie jaar aangeboden. Hij is toen begonnen vanaf 2014. Er was toen één student: Doni. In 2016 waren er 20 studenten, en nu zijn het er ongeveer 40. Na die drie jaar heeft Indonesië Mission | Verre Naasten nog verlenging gegeven tot 2018. Sindsdien heeft hij niets meer van Indonesië Mission | Verre Naasten gehoord en leeft hij in onzekerheid over zijn toekomst. Hij is graag bereid om docent te blijven aan de STTR: "als de Heere wil dat ik blijf, blijf ik".

Waang is 'de iure', maar niet 'de facto', docent aan de STT *Arabona* in Jakarta.

Anderius Bantan

(voltijd: exegese OT, theologisch Engels, vormgeving geestelijk leven, theologie OT en geloofsbelijdenissen)

De ouders van Bantan waren animisten. Bantan hoorde van het christelijk geloof via de school (SMP 'Rehoboth'). In 1997 werd hij gedoopt door Acong. Zijn ouders volgden hem later. Zijn gezin werd gedoopt in 2007. Bantan behoorde tot de eerste lichting afgestudeerden. Van 2000 tot 2004 studeerde hij aan de SETIA in Jakarta. Hij werd gesponsord door de Verre Naasten. In de jaren 2011/2012 was hij onderwijzer aan de Junior High school (Sekolah Menengah Pertama, SMP). Van 2012 tot 2015 deed hij een masterstudie theologie (aan SETIA). Tevens was hij parttime docent aan de STTR. Vanaf 2015 is hij voltijds docent aan de STTR.

Voor Bantan staat het kruis van Christus centraal. Jezus Christus is de Messias, door Hem zijn we gered.

Bantan wijst op het verschil tussen het Rooms-katholiek en gereformeerd in Indonesië. Rooms-katholieke kerken integreren zonder beperkingen elementen uit de (heidense) Indonesische cultuur. In gereformeerde kerken is dat niet zo, eerder is sprake van het vernieuwen van de cultuur.

Verder wijst hij op de gevaren van de charismatische theologie waar het spreken in tongen, emotionele gevoelens, extase en genezing belangrijk zijn. Dat werkt ook door in liederen uit charismatische kringen die volgens hem niet Schriftuurlijk zijn. Ook is er het gevaar van het sociale evangelie dat meer vrijzinnig van aard is en waar het accent vooral ligt op het opkomen voor de armen.

Islamologie is Bantan's specialiteit. Volgens hem gelooft een moslim dat hij/zij na het sterven in het ergste geval door zeven stadia in de hel moet gaan. Uiteindelijk wordt men daaruit wel altijd bevrijd. Maar iemand die in de jihad sterft slaat alle stadia over en komt rechtstreeks in het paradijs.

Hij noemt ook de situatie dat een christen met een moslim trouwt. "Daarover oordelen we niet" laat hij weten, eerder wil hij de huwelijksband benutten als mogelijkheid om het evangelie van Gods liefde door te geven.

Het voorbereiden van de lessen doet hij niet thuis, maar in de bibliotheek. Hij maakt gebruik van e-books met zo'n 80% boeken in het Engels, en de rest in Indonesisch. Het aanbod in de bibliotheek vindt hij beperkt.

Kardinan Acong

(deeltijd: vakken voor onderwijs, methode van lesgeven)

Acong's ouders waren oorspronkelijk allebei animisten. Enige christelijk invloed kwam van een Rooms-katholieke pastoor die het dorp één keer per jaar bezocht. In de jaren zeventig werd er zending gedreven en werd zijn moeder christen. Vanaf 1979 gaat Acong naar de basisschool, en daarna gaat hij naar de SMP. Hij meldt zich dan bij het internaat maar daar wordt hij niet zomaar toegelaten omdat hij geen christen is. Huilend staat hij dan buiten. Iemand van de leiding praat dan opnieuw met hem en hij zegt: "ik wil naar school, ik wil geloven". Dan wordt hij toch toegelaten.

In 1988 wordt hij uitgenodigd door ds. van Essen om te studeren aan de Sekolah Teologia Menengah (STM). In 1992 voltooit hij de studie en wordt in 1993 bevestigd als predikant in Rangkang. Hij wordt ook docent aan de STM. Maar zijn diploma voldoet niet aan de eisen van de overheid. Daardoor moet hij tussen 2004 en 2009 weer studeren en behaalt hij de bachelor titel. Daarna studeert hij nog verder door en behaalt de master titel.

Acong noemt dat hij predikant is voor de kerk en namens de kerk. Als predikant ben je een wettige vertegenwoordiger van de kerk.

Hij is ook voorzitter van de (protestantse) raad van kerken. De overheid verplicht kerken namelijk om zitting te nemen in deze raad zodat kerken betrokken zijn in de maatschappij. Deze raad moet rapporteren aan het departement van godsdienst en verschillende statistieken aanleveren. Deelname aan deze raad wil niet zeggen dat de Indonesische regering invloed heeft op de leer van de kerk. In geval van specifieke maatschappelijk problemen kan de overheid afgevaardigden van de kerken samenroepen om te werken aan een oplossing. Op dit moment geldt voor de kerk: als men de regels van de overheid eerbiedigt dan heeft men ook recht op verzorging door de overheid, denk bijvoorbeeld politiebescherming tijdens een synodevergadering.

Tenslotte heeft hij (in samenwerking met gezinsleden) ook een soort privé-ziekenhuisje, voor de behandeling van mensen die lijden aan bepaalde vormen van kanker.

Gatot Fransiskus

(deeltijd: Grieks, kerkmuziek en Indonesisch staatsrecht)

Gatot Fransiskus studeerde van 1998 tot 2002 aan de STM. In *Tot aan de einden der aarde* van februari 2004 vertelt hij: "Samen met een ander begon ik aan de studie. Verder was er nog een tweedejaars student. Dit was alles. Omdat mijn jaargenoot al snel stopte, had ik vaak alleen les. Er werd toen verteld dat de school gesloten zou worden. Dat vond ik heel erg: de school is niet van onszelf, maar van God. Ik heb Hem gevraagd of Hij mensen wilde voorbereiden om te gaan studeren. God heeft de gebeden verhoord. Bij het begin van mijn derde jaar meldden zich tien nieuwe studenten aan."

Behalve docent aan de STTR gaat Fransiskus ook voor in de GGRI te Sentagi. Verder is hij directeur van een middelbare school (SMP), op een kilometer of veertig van Sentagi.

Suyono Lasen

(deeltijd: inhoud kennis heilige Schrift N.T., stamgodsdienst (Animisme), landbouw)

Voor meer over ds. Suyono Lasen, zie paragraaf 4.1.

Mariam M. Waang-Allung

(deeltijd: Hebreeuws, deel van het Oude Testament)

Zij is de vrouw van docent Marianus Tauti Waang. We konden haar niet interviewen omdat zij tijdens ons bezoek niet aanwezig was op KalBar.

Docent Yohannes Atiel

*Docent Marianus Waang en
gastdocent ds. H.G. Gunnink.*

*Docent Anderius Bantan (rechts) met
zijn vrouw, kinderen en schoonbroer.*

Docent Kardinan Acong

3.2 Studenten

Momenteel studeren er 41 studenten aan de STTR. Vaak beginnen studenten op 18-jarige leeftijd of ouder met hun studie. Een aantal van hen komt uit de omgeving van Sentagi, anderen verblijven doordeweeks op het terrein van de school vanwege de grote afstand naar hun dorp.

Studenten komen niet altijd vanuit geloofsovertuiging naar de school maar in de loop van de tijd kan die overtuiging ontstaan en zich verder ontwikkelen en verdiepen. De studenten lezen over het algemeen weinig. Als voornaamste reden wordt genoemd dat men in Indonesië, en dus ook op Kalimantan Barat, geen leescultuur kent maar een praatcultuur. Zelfstandig studeren en lezen uit boeken vinden de meeste studenten daarom heel moeilijk.

Studenten die studeren aan de STTR en predikant willen worden weten voor welke opgave zij komen te staan, namelijk dat zij naast hun studie en werk als predikant zelf in hun levensonderhoud moeten voorzien.

Normaal gesproken gaan de studenten van 's ochtends van acht tot twaalf uur naar school. In de middag moeten de studenten werken.

Negen studenten van de STTR.

Yessi

Yessi hoorde over de STTR via haar oudere broer die toen ouderling was. Ze kende haar Zaligmaker 'op afstand', maar door het onderwijs op de school is daar verdieping in gekomen. Ze weet nu wie Christus is, en wat Hij voor haar doet. Door Christus en door gebed vindt zij de weg in een wereld vol verleidingen. Dat geeft rust, er is altijd een uitweg, ook al is er niet altijd een oplossing. Ze voelt de drang om het evangelie verder uit te dragen omdat het zo belangrijk en goed is. Dat doet ze door leiding te geven aan de zondagsschool. Ze hoopt in het onderwijs te blijven werken, terwijl haar toekomstig echtgenoot predikant hoopt te worden.

Alle vakken die ze krijgt vindt ze mooi, maar toch wel vooral de exegese-vakken. Het is fijn als een docent zó lesgeeft dat geen voorkennis wordt verondersteld, en vervolgens stap voor stap opbouwt.

Persoonlijke Bijbellezing vindt niet dagelijks plaats, en soms is ze onbekend met (voor ons) bekende geschiedenissen. Ze is een beetje bekend met de apostolische geloofsbelijdenis en met de

Heidelbergs catechismus, maar de andere belijdenisgeschriften zijn onbekend. De kerkenraad organiseert wekelijks huisgodsdiensten waarin steeds weer een ander Schriftgedeelte besproken wordt. Zo'n samenkomst wordt geleid door een dominee, een evangelist, een ouderling of een student van de STTR.

Schoolgebouw van de STTR.

Onderwijs door ds. H.G. Gunnink.

Studenten verlaten het leslokaal.

Zicht op de kerk in Sentagi vanaf de bovenverdieping van de STTR.

Salomo

Salomo komt uit het dorp Lulang en is in 1996 geboren. Daar staat een gereformeerde kerk waar hij van kinds af aan met zijn ouders naartoe gaat. In zijn dorp kwamen geregeld mensen die zgn. huisgodsdienstsamenkomsten organiseerden. Dat sprak hem erg aan, vooral de manier waarop deze mensen dat deden. Hij is als baby gedoopt. Op dit moment is hij nog geen belijdend lid. Salomo zegt dat de Heere hem heeft geroepen om te gaan studeren aan de STTR. Hij wil graag predikant binnen de GGRI worden. Hij zegt dat de Heere hem de gelegenheid geeft om te studeren en ook iedere dag voor hem zorgt.

Hoewel Salomo is opgegroeid in een christelijke gezin, was het niet de gewoonte om iedere dag uit de Bijbel te lezen. Tegenwoordig gebeurt dat meer.

Hij maakt goede vorderingen met zijn studie en kan naar eigen zeggen goed leren. Het lijkt hem mooi om straks als predikant binnen de gemeente te werken. Het lijkt hem ook mooi om buiten de

gemeente het Evangelie te brengen aan ongelovige mensen. Dat laatste lijkt hem wel heel erg moeilijk, vooral omdat hij van nature onzeker is en verlegen.

De gemeente waarvan hij lid is uit het dorp Lulang betaalt iedere maand 50.000 Rupiah aan hem ter ondersteuning. Dat is bij lange na niet genoeg om zich volledig te kunnen richten op zijn studie. Daarom werkt hij overdag in de tuin van kennissen uit de omgeving.

Zijn favoriete vak gaat over de leer van de kerk en wordt gegeven door docent Atil. Salomo vindt de lessen van docent Bantan moeilijk, omdat hij met een te hoog tempo door de lesstof heengaat.

Wendi Wong

Als kind ging Wendi - die nu 25 jaar oud is - iedere zondag naar de zondagsschool. Toen hij ouder werd ging hij op zondag werken in een goudmijn in plaats van naar de kerk. Zijn ouders gingen sinds de jaren '70 naar de kerk. Momenteel gaat zijn moeder niet meer maar zijn vader wel.

Door het zware werk in de goudmijn is Wendi ziek geworden. Zo ziek dat hij op een gegeven moment tegen de Heere zei: "als mijn leven hier moet eindigen dan moet dat maar. Maar als U mij in leven houdt, dan geef ik mijn leven aan U." Toen hij beter werd is Wendi eerst teruggegaan naar de goudmijn. Een tijd later heeft een vriend hem overgehaald om samen met hem aan de STTR te studeren, eerst voor onderwijzer en later voor predikant. Tot op de dag van vandaag houdt hij het vol.

Wendi is op dit moment bezig in het 8^e semester van de opleiding en wil graag predikant worden. Hij is nu bezig met het schrijven van zijn scriptie. In het begin vond hij dat niet leuk maar nu wel. Het onderwerp van zijn scriptie is Mattheüs 18:20.

Volgens Wendi zijn er veel mensen die zeggen dat je als predikant geen zekerheid hebt in je leven. Maar dat is volgens Wendi onjuist: "de Heere zorgt voor je. Hij is de Eigenaar van alles en Zijn onderhoud is vast en zeker." Veel predikanten binnen de GGRI hebben tegen hem gezegd: "maak je geen zorgen, de Heere kan de sluizen van de hemel openzetten."

Wendi zegt dat ouders de eerste verantwoordelijkheid hebben voor de geestelijke opvoeding van hun kinderen. "Dat kun je niet overlaten aan de zondagsschool." Volgens Wendi moet elke gezinshoofd aangespoord worden om daarmee bezig te zijn. Hij bevestigt dat ouders binnen de GGRI niet de gewoonte hebben om samen met hun kinderen uit de Bijbel te lezen en te zingen. Hij vindt dat wel heel belangrijk. Waarom het geen gewoonte is? "Omdat de mensen niet zo zijn grootgebracht (geen lees- maar een praatcultuur) en omdat mensen daarin lui zijn", aldus Wendi. De Bijbel moet vaker opengaan in de huizen omdat het Woord van de Heere onderwijst. Wendi zegt dat de Satan alles kapot wil maken en wijst daarbij op de Smartphone waar iedereen wel tijd voor heeft.

Hij stelt dat veel mensen in zijn dorp lui zijn. Als hij straks predikant is dan wil hij de jeugd in zijn dorp op een ongedwongen manier benaderen, misschien wel via sport waar hij veel van houdt. Zijn idee is om eerst een goede relatie te bouwen om dan vervolgens hen uit te nodigen voor de kerk. Het Evangelie van Jezus Christus is de enige weg van het heil.

3.3 Bibliotheek

De school beschikt over een heel kleine bibliotheek. Onder andere de complete verklaring NT van Matthew Henry is opgenomen in de collectie. Verder zijn er goede boeken van o.a. Louis Berkhof (dogmatiek), Jakob van Bruggen (Markus) en Dean Anderson (1 Korinthe).

Naar schatting is ongeveer de helft van de boeken van waarde. Het is in feite dringend noodzakelijk dat de minder goede boeken worden vervangen door goede boeken. De beperking is echter dat de meeste studenten geen boeken in Engels, Nederlands of Duits kunnen lezen, maar alleen in het Indonesisch.

Dankzij het programma LITINDO ("*Literatur Teologia dalam bahasa INDONESIA*" oftewel: *Theologische Literatuur in het Indonesisch*) waarin gerepatrieerde zendelingen goede gereformeerde literatuur vertalen in het Indonesisch, is wel e.e.a. beschikbaar gekomen in het Indonesisch, en aanwezig in de bibliotheek.

In de bibliotheek is een kleine studieruimte waar maximaal zes studenten kunnen zitten.

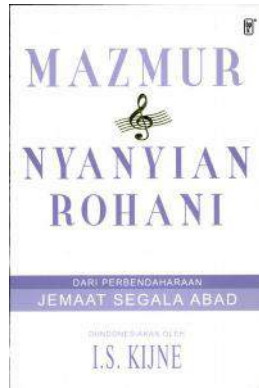
Doni is de bibliothecaris.

4 Beeld van de kerken

Op dit moment (12 april 2019) heeft dit kerkverband 31 gemeenten verdeeld over drie classes. Daarvan zijn er 17 gemeenten geïnstitueerd, en de 14 andere gemeenten betreffen evangelisatieposten. Voor een volledige lijst van gemeenten zie bijlage B. Er zijn negen predikanten. Vanwege het kleine aantal predikanten gaan in veel kerkdiensten docenten en studenten van de STTR, evangelisten en in een enkel geval ouderlingen voor. Evangelisten zijn verbonden aan evangelisatieposten en hebben niet noodzakelijkerwijs een (volledige) theologische opleiding. Voor een aantal evangelisten geldt dat hun preken niet veel voorstellen.

Op zondag wordt er binnen alle gemeenten één eredienst gehouden. Er is één gemeente die ernaartoe werkt om twee erediensten per zondag te houden. Voorafgaand aan de eredienst wordt er in de meeste gemeenten een bijeenkomst gehouden voor de kinderen. Die wordt meestal geleid door studenten van de STTR.

De liturgie tijdens de eredienst komt grotendeels overeen met de liturgie van 'Middelburg' en 'Kampen'. Omdat er op zondag één eredienst wordt belegd, wordt in sommige gemeenten zowel de Wet voorgelezen als één van de Geloofsbelijdenissen uitgesproken. Sommige gemeenten zingen voornamelijk de Psalmen, andere zingen naast Psalmen ook veel gezangen. Gebruikt wordt meestal de bundel van I.S. Kijne: *Mazmur, Nyanyian Rohani* waarin berijmingen van 100 psalmen zijn opgenomen en 200 gezangen (online beschikbaar via: <http://www.bibleforandroid.com/MNR1> en <http://www.bibleforandroid.com/MNR2>). Onofficieel wordt ook de bundel *Kidung Jemaat* (= Liederen/Gezangen van de gemeente) in de zendingspost te Magmagan gebruikt (deze bundel is online beschikbaar via: <http://www.kidungonline.com/daftar-lagu.php?q=Kidung%20Jemaat>).

Mazmur, Nyanyian Rohani, Dari Perbendaharaan, Jemaat Segala Abad, Di Indonesiakan Oleh I.S. Kijne. Vertaling: Psalmen, gezangen uit de schat van de kerk der eeuwen in het Indonesisch door I.S. Kijne.

Binnen de kerken is een preekrooster opgesteld. Het rooster is zo opgesteld, dat op zondag in alle gemeenten over dezelfde tekst gepreekt wordt. Behalve de oud- en nieuwtestamentische Bijbelboeken, zijn ook zondagen uit de Heidelbergse Catechismus en artikelen uit de Nederlandse Geloofsbelijdenis in dat rooster opgenomen. Men heeft besloten om binnen het kerkverband een preekrooster te hanteren zodat:

- minder ervaren predikanten en evangelisten elkaar kunnen helpen bij de voorbereiding van de preken;
- men in 15 jaar tijd de hele Bijbelse leer doorkomt.

In veel gemeenten is de kerkelijke administratie niet op orde. Voor veel gemeenten geldt bijvoorbeeld dat men niet precies weet wat het ledenaantal is.

Een aantal oudere predikanten hebben opgemerkt dat de jeugd steeds vaker liever Evangelische liederen zingt dan Psalmen en gezangen. Dat vindt men een verkeerde ontwikkeling omdat de Psalmen liederen van het Verbond zijn, liederen die door God zélf aan Zijn volk zijn gegeven. Op de STTR wordt uitgelegd waarom het goed is om Psalmen te zingen.

4.1 Predikanten

Predikanten moeten naast hun taak als predikant werken voor eigen levensonderhoud. Daardoor is er soms weinig tijd om preken voor te bereiden wat kan leiden tot preken met weinig diepgang. Verder komt het voor dat kandidaten wel jarenlang voorgaan in een gemeente, maar niet beroepen worden. Een reden kan zijn dat men predikanten (te) duur vindt (volgens docent Bantan). Dat is anders dan in Sumba, waar afgestudeerden vrijwel meteen predikant worden, net als in Nederland.

Ds. Arianus Akus

De ouders van ds. Akus waren al christen. Als kind ging hij naar de zondagsschool. Na de lagere school ging hij naar de eerste middelbare school (SMP) en volgde catechisatie van ds. Acong. Hij werd ook gedoopt door ds. Acong. Van 2005 tot 2008 studeerde hij aan de STTR. Later werd hij predikant in Sungai Raya.

Het mooie van preken vindt hij dat het de gedachten tot rust brengt. Het geeft vrede in hart en leven. Het maakt hem ook blij als hij een persoonlijk bezoek ziet dat mensen het Woord van de Heere aanvaarden. En ook als een bezoeker in de kerk steeds blijft komen. Het is ook fijn om de onderlinge verbondenheid in de gemeente te ervaren. Als dienaar van het Woord krijg je goede banden.

De gemeente bestaat uit ongeveer 187 leden. Soms zie je dat alleen vrouwen en kinderen in de kerk komen, de mannen laten het sneller afweten. Er zitten dan slechts vijftig tot zestig mensen in de kerk, behalve met Kerst en Pasen, dan zit de kerk helemaal vol.

Er zijn twee ouderlingen en één diaken. Ze zijn trouw, maar hun capaciteiten en kennis zijn beperkt. Het is moeilijk om nog een extra ouderling te vinden. Ds. Akus heeft ook steun van een gepensioneerde predikant in zijn gemeente.

Hij vindt dat er vanuit de STTR voldoende kennisoverdracht was. Maar er is daar soms te weinig zelfdiscipline. Verder is er daar geen goede plek om samen te studeren, iedereen zit verspreid. Er is ook een gebrek aan boeken. Zelf bezit hij zo'n 30 tot 40 boeken.

Het doel van de kerk is dat mensen Christus leren kennen. Ds. Akus merkt dat z'n jonge leeftijd hem niet altijd helpt. Maar: "Ik mag mensen toch Voedsel geven". Hij merkt groei in durf naarmate zijn kennis toeneemt. En tenslotte merkt hij op: "Het gaat altijd om dienen, dienen, dienen ... "

Ds. Dominggus

Ds. Dominggus vertelt dat hij al dertig jaar verbonden is aan de gemeente van Tubang Raeng. Ds. Dominggus is opgeleid aan de STTR (toen nog STM). Zijn gemeente bestaat volgens hem uit 105 belijdende leden, tachtig daarvan bezoeken trouw de zondagse erediensten. Momenteel zijn er in zijn gemeente twintig belijdende leden die van het Heilige Avondmaal worden afgehouden vanwege ontrouw aan Gods Woord.

Ds. Dominggus wordt geholpen door drie ouderlingen waarvan twee hun ambt trouw vervullen. Één van de ouderlingen doet dat niet, hij besteedt liever zijn tijd in de plaatselijke kroeg in plaats van in de gemeente. Momenteel worden er gesprekken met hem gevoerd om hem tot andere inzichten te brengen.

Ds. Dominggus met witte blouse en stropdas te midden van de gemeente.

Niet alle gemeenteleden betalen trouw de VVB. Voorlopig acht ds. Dominggus dat niet tuchtwaardig maar in de toekomst wel.

Ds. Dominggus zegt dat zijn gemeente de grootste financiële bijdrage levert aan de STTR. Soms worden er ook collectes gehouden voor de STTR.

De vrouw van ds. Dominggus is kortgeleden overleden. Daar heeft hij nog veel verdriet van en het overlijden van zijn vrouw heeft ook zijn weerslag gehad op zijn werk als predikant. Daardoor heeft hij minder kunnen doen binnen de gemeente als dat hij graag had gewild. Zijn twee kinderen helpen hem in de huishouding.

De gemeente kan ds. Dominggus niet volledig financieel steunen. Hij moet noodzakelijkerwijs dus grotendeels zelf in zijn eigen levensonderhoud voorzien. Zijn inkomen verdient hij onder andere door rubber te tappen uit zijn eigen bomen en dat te verkopen. Naast dat werk moet hij studeren, preken maken en al het andere werk doen binnen zijn gemeente.

Ds. Yunus Faduk

Ds. Yunus Faduk is 50 jaar oud en sinds december 2018 weduwnaar. Hij werkt in Sebente. Naast zijn werk als predikant, tapt hij rubber van bomen. Hij geeft op dit moment vier uren per week les op een middelbare school: kunst & cultuur. Daarnaast is hij aan het werk binnen de gemeente. In 2015 bestond de gemeente uit veertig mensen, voornamelijk vrouwen. Tegenwoordig bestaat de gemeente uit ongeveer zestig tot zeventig gezinshoofden. Over het algemeen gaan de gemeenteleden op zondag trouw naar de kerk. Sommigen komen de ene zondag wel maar de andere niet.

Ds. Jonkman, Ds. Alserda, Ds. van Essen en Ds. Kuiper hebben hem opgeleid tot predikant. In 1997 is hij predikant geworden. Sindsdien is hij steeds aan dezelfde gemeente verbonden geweest.

Ds. Yunus vertelt dat hij altijd al graag een theologische opleiding wilde volgen. Voorafgaand aan zijn studie aan de STTR gaf hij al les aan een Bijbel- en zondagsschool.

Hij is niet opgegroeid in een christelijk gezin. Zijn ouders en verdere familie waren animisten. Hij was de eerste van het hele gezin die christen is geworden, daarna volgden zijn ouders, broers en zussen.

Ds. Yunus vindt het omgaan met de jeugd fijn en hij geeft graag catechisatie evenals huisgodsdienstoefening. De ene keer behandelt hij een Bijbeltekst, de andere keer een zondag uit de Heidelbergse Catechismus. Zo vaak hij kan probeert hij de jeugd te onderwijzen.

Over het algemeen doet ds. Yunus veel alleen. Hij preekt iedere zondag in zijn gemeente omdat er niemand is die met hem kan afwisselen, geen student of evangelist.

Ds. Yunus vindt het moeilijk om mensen naar de kerk te brengen en om hen trouw te houden. Vaak zijn vrouwen trouwer in hun kerkgang dan mannen. Mannen gaan vaker op zondag aan het werk. Sommigen gaan op zaterdag tot laat uit waardoor ze de kerkdienst missen. Op zaterdag krijgen de meeste mannen namelijk hun loon uitbetaald wat ze vervolgens in de avond uitgeven tijdens het uitgaan. Dat geldt niet voor iedereen.

Ds. Yunus wordt bijgestaan door drie ouderlingen en één diaken. De diaken is ziek geworden maar nog niet vervangen. Twee ouderlingen doen hun werk in de gemeente trouw, één doet dat niet.

De opleiding aan de STTR heeft ds. Yunus goed toegerust voor zijn werk. Ook hij zegt dat je nooit bent uitgeleerd, het vergaren van kennis moet altijd doorgaan. De STTR zou volgens hem predikanten en evangelisten beter moeten begeleiden in de dagelijkse praktijk binnen de gemeente. Daarom zou het goed zijn om nascholing te organiseren. Ook zou het goed zijn om predikanten en evangelisten te stimuleren om te blijven studeren.

Met betrekking tot de geestelijke opvoeding van de kinderen meent ds. Yunus dat ouders daarin de eerste verantwoordelijkheid hebben. Hij ziet het als een groot gebrek dat veel ouders hun verantwoordelijkheid niet nemen. Als voorbeeld noemt hij dat er mensen zijn binnen de gemeente, waarvan de ouders nog door ds. Jonkman zijn gedoopt, die nog steeds geen belijdenis hebben gedaan. Ook zijn er mensen die vanwege een huwelijk zomaar overstappen naar de Roomse kerk. Ds. Yunus wil ouders daarop aanspreken maar het is en blijft volgens hem een moeilijk punt. Naar schatting denkt ds. Yunus dat er binnen zijn gemeente twee of drie gezinshoofden zijn die met hun gezin thuis trouw uit de Bijbel lezen.

Binnen de gemeente zijn een aantal mensen die leven naar Gods Woord, anderen doen dat niet. De een durft niet, de ander wil niet en een derde denkt: 'zoek het maar uit.'

In december 2018 is de vrouw van ds. Yunus na een lang ziekbed van ongeveer twee jaren overleden. Hij heeft haar van top tot teen moeten verzorgen. Tijdens die periode kon hij nauwelijks zijn werk doen. Het overlijden van zijn vrouw is hem zwaar gevallen. Nu moet hij alles alleen doen en ook ervoor zorgen dat zijn dochter naar school kan blijven gaan. Omdat hij niet uit deze streek komt, is er weinig familie die hem kan helpen. Vanuit zijn gemeente krijgt hij wel wat financiële steun.

Ds. Suyono Lasen

Ds. Lasen is als 70-jarige emeritus-predikant nog steeds actief binnen de gemeenten. Zijn vrouw is gezond. Hij heeft vijf kinderen waarvan vier dochters en één zoon. Ze hebben intussen allemaal een eigen gezin behalve de jongste die nog thuis woont. Hij heeft zes kleinkinderen. In algemene zin gaat het goed met hem. Er is wél één moeilijk zaak binnen zijn gezin. Hij heeft twee dochters die getrouwd zijn maar niet meer samenleven met hun man. Ds. Lasen voelt zich door deze mannen bedrogen. Deze mannen waren namelijk al gedoopt, maar toen er, nadat zij getrouwd waren met zijn dochters, kinderen kwamen, wilden ze opeens terug naar de moskee. Hij prijst zijn dochters omdat die niet met hen zijn meegegaan.

In 1992 is ds. Lasen bevestigd als predikant binnen de GGRI. Daarvoor heeft hij van 1982-1984 gestudeerd aan een school in Ansang ('Berea'). Na deze opleiding wilde hij heel graag doorstuderen maar dat kon alleen onder de voorwaarde dat hij eerst praktijkervaring ging opdoen. Dat heeft hij vervolgens gedaan in Pontianak. Zijn wens om verder te studeren bleef. Tijdens zijn werk als evangelist in verschillende plaatsen heeft hij ergens godsdienstonderwijs gevolgd. Op een gegeven moment werd hij als evangelist de binnenlanden ingestuurd wat hij heeft geweigerd vanwege zijn gezin. Liever ging hij aan het werk en studeren in Pontianak. Men heeft hem daar toestemming voor gegeven maar onder de voorwaarde dat hij een goede school zou zoeken. In eerste instantie heeft hij zich

aangesloten bij een Baptistengemeente. Daar was hij niet gelukkig. Naar verder zoeken heeft hij een gereformeerde kerk gevonden. In overleg met zijn vrouw zijn ze daar naartoe gegaan.

Tijdens een van de diensten kwam ds. Geerds preken. Ze zaten toen helemaal achterin en vonden de preek geweldig. De Psalmen kenden ze nog niet. Na de dienst ging ds. Geerds met hem in gesprek. Ds. Lasen vertelde dat hij klaar was met een theologische opleiding. Vanuit het niets vroeg ds. Geerds aan hem of hij weer wilde studeren. Meteen werd hij enthousiast maar vroeg wel aan ds. Geerds hoe dat dan verder moest, hij had namelijk geen geld. Ds. Geerds zei tegen hem: "wij betalen alles." Ds. Geerds heeft ds. Lasen vervolgens uitgenodigd in Sentagi. Het onderwijs dat hij daar hoorde sprak hem geweldig aan. Een poos later is hij aangesteld als evangelist met het verzoek om naar Irian Jaya (Papua) te gaan. Dat heeft hij gedaan. In 1986 is hij teruggekomen en in 1989 is hij door ds. van Essen en Ds. Jonkman gevraagd om les te geven aan de STM. De huidige directeur van de school was op dat moment een leerling van hem. Sinds die dag tot nu geeft hij les aan de STTR. In het begin was hij vooral betrokken bij het zendingswerk. In 1992 kwam hij voor de classis er werd hij bevestigd als predikant in Lumar met de verdeling: 25% als predikant in Lumar en 75% lesgeven aan de STTR. Ds. Lasen is de Heere dankbaar dat alles zo is gelopen. In de periode 1997-1998 is vanuit Lumar de gemeente van Molo geplant. Daarna werd er een zendingspost opgericht in Magmagan en later werden er nog twee gemeenten geplant. De gemeente van Lumar is als het ware de moederkerk geworden van zes andere gemeenten. Die vielen allemaal onder de verzorging van ds. Lasen. Sommigen zijn nu zelfstandige gemeenten, één wordt niet meer bewerkt.

Ds. Lasen zegt dat hij een rijk bevoorrecht mens is en rijk door de Heere is gezegend. Zijn werk heeft hij altijd met veel vreugde gedaan. Momenteel helpt hij een student in de voorbereiding op zijn classicale examen.

De gemeenten groeien momenteel vooral door de geboorte van kinderen. Ds. Lasen zegt dat het wel nodig blijft om de gemeenten aan te sturen. De gemeente in Lumar begint steeds beter te begrijpen hoe ze moeten leven tot eer van God. Helaas zijn er ook een aantal mensen uit de gemeente verwijderd omdat hun levensstijl niet overeenkwam met de Schrift. "(...) maar koren en kaf zal altijd blijven", aldus ds. Lasen.

Eind augustus zal student Doni bevestigd worden als predikant in Lumar. Als dat zover is dan is ds. Lasen weer vrij om andere gemeenten te bemoedigen. Wel wil hij student Doni na zijn bevestiging alle begeleiding blijven geven die hij nodig heeft. De kerkenraad moet toezicht houden op de preekstoel.

Ds. Lasen vindt het brengen van huisbezoeken heel mooi om te doen: bij gemeenteleden thuis doorspreken over specifieke onderwerpen. Eigenlijk vindt hij alles mooi wat hij als predikant mag doen. Preken maken en voorgaan in erediensten is ook mooi werk.

Als predikant één wil zijn met zijn gemeente. Samen zijn ze immers het lichaam van Christus. Hij wil niet de baas zijn over de gemeente, zoals wel gebeurd in sommige andere kerken.

Er zijn een aantal een aantal gevaren die de kerk bedreigen volgens ds. Lasen:

- De cultuur
Veel feesten vinden plaats op zondag. Soms worden gemeenteleden afgehouden van het avondmaal omdat zij wel feest willen vieren op zondag maar niet naar de kerk. 'Wie feest wil vieren op zondag, sluit de deuren van de kerk', aldus ds. Lasen. Er zijn ook gemeenteleden die veel geld spenderen aan feesten maar niets aan de kerk. Daarover zegt ds. Lasen: 'als je van de regels van de kerk afwijkt, dan wordt de kerk arm.'
- Tolerantie t.o.v. andere godsdiensten.
- Gemengde huwelijken
Sommige jongeren zoeken hun man of vrouw buiten de gemeente. Ze zoeken iemand die rijk is en mooi om te zien. Volgens ds. Lasen kan dat niet want binnen het huwelijk moet het zijn als twee handen die samenwerken en één zijn.

Binnen de gemeente wordt ds. Lasen geholpen door een aantal ouderlingen. Elke maand wordt er één kerkenraadsvergadering belegd. Alle besluiten worden gezamenlijk genomen. Elke ouderling heeft zijn eigen wijk voor de duur van één jaar. Er wordt jaarlijks gerouleerd zodat ouderlingen niet de baas worden over een wijk.

Ten aanzien van de leer gaat de predikant voorop. Ouderlingen worden door ds. Lasen onderwezen zodat zij ook kunnen voorgaan in erediensten. Vaak gebeurt het dat ds. Lasen de tekst aanwijst waarover gepreekt moet worden waarna de ouderlingen zelf een preek maken.

Op dit moment heeft de gemeente in Lumar geen diaken omdat die kortgeleden uit de gemeente is verwijderd. Bij ziekte binnen de gemeente wordt er geld bijeengebracht door de gemeente. Als voorbeeld noemt ds. Lasen dat hij in maart 2019 heeft afgekondigd dat een zuster geld nodig had voor het ziekenhuis. Dat geld werd in korte tijd ingezameld en de zuster is intussen alweer thuis. Vroeger was er veel materiele nood binnen de gemeenten maar tegenwoordig niet meer. Op dit moment komen er veel ambtenaren naar de kerk die een goed inkomen hebben.

Ten aanzien van volgende generaties meent ds. Lasen dat ouders de primaire verantwoordelijkheid hebben om hun kinderen op te voeden in het geloof in overeenstemming met hun doopbelofte. De kinderen moeten ook naar de zondagschool en catechisatie zegt hij. Ds. Lasen bereidt jonge mensen voor op het huwelijk door met hen te praten over huisgodsdienst. Ook spreekt hij met hen door over het huwelijk en seksualiteit. Volgens ds. Lasen is de Heere seksualiteit aan de mens gegeven als een geschenk dat genoten mag worden, maar wel tot Gods eer. Daarom leert hij dat seksualiteit alleen past binnen het huwelijk. Verder zou het goed zijn om eerst tot God te bidden alvorens te genieten van Gods geschenk. Een verkeerd gebruik ervan is fout. Vroeger kon er moeilijk over seksualiteit gesproken worden maar tegenwoordig een stuk makkelijker.

Helaas leert nog geen 30% van de ouders thuis hun kinderen uit de Bijbel. Al zuchtend zegt ds. Lasen dat hij tegen de ouders zegt: "jullie kopen het lekkerste eten maar waar ligt de Bijbel op tafel? Ze hebben geld om een laptop of smartphone te kopen maar voor het kopen van een Bijbel kloppen ze aan bij de kerk. In feite ben je gek als je de Bijbel niet op tafel legt, dat is toch het belangrijkste?"

Ds. Sarius Ismail

Ds. Sarius is sinds 1997 predikant in Lulang. Hij heeft een theologische opleiding gevolgd vanaf 1982 aan Berea in Ansong. Die school werd gesticht vanuit Amerika. Ds. Sarius weet niet precies meer wat voor school dat was, welke richting die volgde. Hij heeft eerst drie jaren gestudeerd en daarna anderhalf jaar praktijkervaring opgedaan. Vervolgens is hij evangelist geworden onder de Chinezen op Kalimantan Barat (hij is getrouwd met een Chinese vrouw). In 1990 is hij weer student geworden aan de STTR (toen nog STM) onder de Nederlandse zendelingen ds. Alserda, ds. Kuiper, ds. van Essen en ds. Jonkman. Daar heeft hij opnieuw drie jaren gestudeerd en twee jaren praktijkervaring opgedaan in Lulang. In 1995 is hij afgestudeerd.

Ds. Sarius moet naast zijn werk als predikant ook werken om in zijn levensonderhoud te voorzien. Hij verdient zijn inkomen met houthakken, rubbertappen en als timmerman. Hij stopte met zijn handel in rubber toen hij door een gemeente werd beroepen. Zijn vrouw helpt hem door spulletjes te verkopen in een winkeltje. Zijn gemeente geeft hem iedere maand ongeveer één miljoen Rupiah wat niet genoeg is om van te leven. De gemeente bestaat momenteel uit 36 familiehoofden.

Ds. Sarius brengt graag huisbezoeken in zijn gemeente. Dan praat hij met gemeenteleden door over hun oude leven dat geen zin heeft: "Het oude leven betekent de ondergang." Preken maken en voorgaan in de erediensten doet hij graag. Soms staat hij om 4:00 in de ochtend op om te werken aan zijn preek.

Volgens ds. Sarius gaat ongeveer 80% van de gemeenteleden iedere zondag trouw naar de kerk. Het Heilig Avondmaal wordt vaak drie keer per jaar gevierd. Ongeveer dertig tot veertig gemeenteleden vieren het Heilig Avondmaal. Sommigen worden afgehouden vanwege onderling geruzie: zij komen wel naar de kerk maar kunnen het Heilig Avondmaal niet meevieren omdat het in hun hart niet goed zit. Kortgeleden is een militair van het Heilig Avondmaal afgehouden omdat die al twee jaren niet in de kerk was gekomen. Dat heeft ertoe geleid dat de gemeente pal tegenover deze man is komen te staan.

Ds. Sarius wordt op dit moment geholpen door twee ouderlingen en één diaken. Deze drie mannen helpen hem goed, ze kunnen goed met elkaar samenwerken. De ouderlingen brengen altijd samen met de predikant de huisbezoeken. In geval van ziekte doet de diaken dat samen met de predikant. Voor de zieken binnen de gemeente wordt gecollecteerd. Momenteel zit er een paar honderdduizend Rupiah in de diaconale kas.

Volgens ds. Sarius zien gemeenteleden onderling op elkaar toe en helpen zij elkaar om trouw te blijven aan Gods Woord. Vooral de vrouwen durven en doen dat daadwerkelijk. Zo spreekt men elkaar erop aan om op zondag niet naar de ladang te gaan.

De economische situatie maakt het voor veel gemeenteleden moeilijk om iedere zondag trouw naar de kerk te komen. “Je kunt tegen ze zeggen dat ze naar de kerk moeten, maar sommigen moeten werken om te overleven. Dus gaan ze werken in plaats van naar de kerk.” Ds. Sarius vindt het moeilijk om in deze situatie goed te handelen. “Vermaan is in deze gevallen nodig, maar mensen houden de deur dicht als je hen daarop wil aanspreken.”

Ds. Sarius vindt dat de STTR hem voldoende heeft toegerust om als predikant te werken maar eigenlijk vindt hij het allemaal veel te weinig: “je moet bezig blijven.” Daarom leest ds. Sarius zoveel mogelijk boeken (van de uitgeverij 'Momentum', Jakarta) om telkens verder te komen. In zijn gemeenten zitten namelijk veel goed opgeleide mensen waar je op zondag dus niet met een praatje kunt komen. De gemeente verwacht dat hij met goede preken komt, een kletspraatje accepteren ze niet. In andere gemeenten ligt dat anders, daar kunnen ze nog niet zoveel aan.

Ten aanzien van de STTR heeft ds. Ismail een aantal punten ter verbetering. Het zou volgens ds. Sarius goed zijn dat de STTR ook nascholing geeft aan predikanten. Nu zijn de predikanten vooral op zichzelf aangewezen nadat de studie is afgerond. Verder zouden de docenten nu vaak te laat komen voor de lessen of te vroeg naar huis gaan. Binnen het curatorium wordt daar nu over gesproken. Over de inhoud van het onderwijs is ds. Sarius tevreden, dat hoeft niet veel breder uitgebouwd worden. Ook wordt er op een goede manier toezicht gehouden op de studenten. Ds. Ismail is zeer te spreken over docent Marianus Waang die in zijn ogen de beste docent is.

Evangelist Doni

Doni werd geboren op 31 maart 1986. Hij groeide op in een christelijk gezin. Zijn beide ouders waren christen. Zijn vader zat in de evangelisatie en werkte op de zendingspost in Sanku Selaba. Toen hij jonger was, was hij goudzoeker. Dat goud zocht hij in een mijn, 80 meter diep.

Al tijdens de middelbare school was hij kerkelijk actief. Na voltooiing van de tweede middelbare school (SMA, ongeveer bovenbouw Havo/Vwo) moedigen de docenten Fransiskus en Bantan hem aan om te komen studeren op de STTR. In 2009 begon hij de studie, er waren toen zeven studenten. Van die studenten bleef hij alleen over.

Hij kreeg zijn diploma op de SETIA dependance in Ngabang. Vanaf 2015 werd hij evangelist op de zendingspost in Pisang. Hij voorziet zichzelf van levensonderhoud door tuinwerk, helpen bij bouwen (timmeren) en het verbouwen van rijst. In augustus 2019 hoopt hij als predikant te worden bevestigd in Lumar.

Het mooie van zijn taak in Pisang is het bezoeken van de mensen en ze te ontmoeten in het gewone dagelijkse leven, bijvoorbeeld als ze naar de tuin gaan. Het voorbereiden van de preek vindt hij geweldig moeilijk. Het is ook moeilijk om de gemeente bij elkaar te krijgen. Er is ook wrijving met de cultuur. De adat (= gewoonte, traditie) is de combinatie van sociale leefregels, omgangsnormen en

traditionele gebruiken. Maar het is niet altijd gemakkelijk om uit te leggen dat de adat niet altijd spoort met de Bijbel.

Over de STTR zegt Doni: “De leer hier is goed, die kan doorgegeven worden. Ik ben hier gevormd en volwassen geworden.” Doni gebruikt boeken uit de bibliotheek van de STTR. Blijvende ondersteuning vanuit de opleiding zou goed zijn, bijvoorbeeld door middel van seminars, gesprekken met docenten en gesprekken met ervaren predikanten.

4.2 Ouderlingen

Ook voor de ouderlingen geldt dat zij overdag moeten werken om in hun eigen levensonderhoud te kunnen voorzien. Het was niet gemakkelijk om met hen een afspraak te maken omdat zij alleen in de avond beschikbaar waren.

Ouderling gemeente Pisang

Deze ouderling is lid van de gemeente in Pisang. Als boer tapt hij rubber en verbouwt hij rijst en mais. Hij is getrouwd en heeft drie kinderen. De gemeente van Pisang is een nog jonge gemeente en bestaat uit negen gezinshoofden. Hij vindt het werk dat hoort bij het ambt van ouderling prachtig om te doen maar soms wel heel moeilijk. Intussen is hij al een aantal jaren ouderling. Tijdens een gemeentevergadering is hij gevraagd om als ouderling - binnen een zendingsgebied/ evangelisatiepost als Pisang ‘voorlopig kerkraadslid’ genoemd - binnen de gemeente te werken.

Anderen waren daartoe niet bereid omdat het geen geld oplevert, maar hij is ervan overtuigd dat de Heere hem zal helpen. Als bewijs daarvan voert hij aan dat zijn zoon kortgeleden als bachelor is afgestudeerd wat hij altijd voor onmogelijk hield: ‘hoe kan een zoon van een boer ooit afstuderen?’

Hij vindt het heel moeilijk om mensen te overtuigen van het Evangelie. Volgens hem is er binnen het zendingswerk veel tegenstand. Dan wordt er weer eens tegen hem gezegd: “Ach, jij met je geloof.” De kerkgang van gemeenteleden vergelijkt hij met eb en vloed. Soms zijn er ook mensen die om verkeerde redenen lid van de gemeente willen worden, bijvoorbeeld uit financieel gewin. Wat dat betreft zijn er veel moeiten in de gemeente. Zo was er iemand die het eerste jaar zeer actief was binnen de gemeente. Vervolgens wilde hij financieel geholpen worden terwijl dat niet nodig was. Toen hij geen geld kreeg is hij meteen overstapt naar de pinksterbeweging.

Momenteel leidt hij op zondagavond samenkomsten voor de huisgodsdienstoefening om mensen op te voeden in het geloof. Maar vaak wordt datgene wat hij aan de orde stelt weggelachen. Hij vergelijkt zijn situatie met een profeet die niet geliefd is in zijn eigen stad. Volgens hem zijn er gemeenteleden die niet leven volgens het geloof.

Volgens hem zijn ouders primair verantwoordelijk voor de geloofsopvoeding van hun kinderen. De opvoeding zou moeten gebeuren door de vader als hoofd van het gezin, daarnaast ook door evangelisten en ouderlingen. Ten aanzien van de prediking zegt de ouderling dat het Woord leidend is.

De ouderling leest niet iedere dag uit de Bijbel. Dat schiet er nogal eens bij in vanwege zijn werk: hij doet zwaar werk en bij thuiskomst is hij moe. Zijn kinderen geeft hij wel vaak de opdracht om te lezen, maar ook dat zouden ze eigenlijk vaker moeten doen.

In de gemeente van Pisang gaat nog veel mis volgens de ouderling. Er zijn bijvoorbeeld nauwelijks Psalmboeken en de meeste mensen hebben niet eens een Bijbel. Als oorzaak daarvan noemt hij dat Pisang een arm dorp is. Pas sinds kort staan er kerkenbanken en ligt er een vloer van cement in de kerk. Maar tot op heden is er geen elektriciteit. Het is letterlijk een kerk in opbouw.

4.3 Preken

4.3.1 Zondag 7 april 2019, GGRI “Sola Skriptura” te Tubang Raeng. Voorganger: dominee Domingus

Tekst: NGB artikel 35

Eten en drinken om te leven, maar uiteindelijk sterven we ook.

Binnenkort Goede / Verheven Vrijdag – herinnering aan de Heere Jezus, Zijn sterven. Voor die tijd veel onderwijs aan Zijn leerlingen. Vaak heeft de Heere Jezus gegeten, maar dit was speciaal, en Hij geeft Zijn gebod en Hij stelt het vast. Vlak voor Zijn gevangenneming en Zijn sterven. Zijn ellende maakt christenen blij. Vreemd. Blij niet met in handen klappen om Zijn kruis, maar vanwege de vergeving van zonden dankzij Hem, ZIJN offer.

Avondmaal met tekenen van brood en wijn. Onderscheid lichamelijk (Hoving eet altijd brood, dominee Sarius wordt bijna ziek in Canada, omdat er geen rijst is) en Geestelijk. Lichamelijk, zie Johannes 6: mensen willen graag bij de Heere Jezus zijn – niet werken, toch elke dag lekker / goed eten. Maar dan: ‘Ik ben levend brood’ (ook ‘levend water’). Hij spreekt het Woord en de gelovige begrijpt z’n ellende. Bij Hem eeuwig leven door in Hem te geloven.

Roomse kerk transsubstantiatie, in hun staart gepikt door HC ZD 31. Luther Jezus is aanwezig in brood en wijn. Calvin: brood = brood, maar je mag het niet ‘zomaar’ eten, het gaat om de herinnering aan Hem!

Wie mag vieren? Zie Bijbel en KO. Geen open tafel, maar een gesloten tafel, opdracht van kerkeraad om tafel heilig te houden. Belijdenis gedaan en leven naar het Woord, o.a. trouw in de kerk komen, anders eerst bekeren! Met vruchten van geloof, nauw verbonden aan de Heere Jezus. Alleen komen op uitnodiging. Teleurstelling, want vorige keer viering kwam niet iedereen naar de tafel. Verkeerde houding. Maar uitnodiging is er voor kerkleden die een oprecht leven leiden.

Nodig: zelfbeproeving. Ik soms hard: wie met opzet geen VVB geeft, is niet welkom. Wie met opzet niet actief is, krijgt geen zegen. Drie delen: EVD. Het hele leven moet je aan God offeren, en je moet vrede houden onderling.

De kern van het avondmaal: eten dat leven geeft, want Christus offert Zichzelf – dankzij de genade van God zijn wij niet verloren.

NGB 35: het Geestelijk voedsel is voor binnen de kerk, niet zomaar, zonder meer, vgl. Judas en Simon de tovenaars. Nee, ZIJN offer moeten wij ons herinneren i.v.m. de vergeving van de zonden. En onderling met elkaar verbonden zijn, hoe verschillend we ook kunnen wezen, we vieren de eenheid. Dat doen we totdat Hij komt, en we leren verlangen naar Zijn komst en bidden daarom, dan feest sámen met Hem. AMEN

4.3.2 Zondag 14 april 2019, GGRI “Bahtera Keselamatan” te Magmagan. Voorganger: ouderling Ludim Sirait

Tekst: Hebréeën 6 : 4 - 8

Ouderling Sirait begon met het voorbeeld van een ondeugend kind. Als hij gestraft wordt door z'n vader, smeekt hij om genade. Maar hij blijft levenslang boos op z'n vader vanwege de straf. Er is dus geen sprake van echte bekering.

Als er sprake is van echte bekering, is er ook het voornemen het kwaad niet wéér te doen. Dan is er het besef hoe ernstig zonde is voor het aangezicht van de HEE

RE. Echte bekering volgt niet uit angst voor straf. Er is oprecht berouw omdat het loon op elke zonde (er is geen 'groot' en geen 'klein') de dood is. Echt berouw kent / is zich bewust van de genade van God in Jezus Christus (vs. 23).

Zonde is overtreding en die moet erkend / beleden worden, zonder dat er smoesjes worden opgehangen, zoals door Adam en Eva. Bekering is gegrond op Góds grote genade, 1 Johannes 1:9. Niet op grond van straf, maar vanwege het kruis van Christus. Een ander offer is er niet, alleen het sterven van Jezus Christus!

In de preek is wat weinig Schrift-opening. De preek is hoorder-gericht op een goede manier, en dogmatisch goed. Belangrijk is de nadruk op redding voor 100% uit genade in Jezus Christus. Tegen het zelf willen doen.

AMEN

4.3.3 Zondag 14 april 2019, GGRI “Silo” te Pisang. Voorganger: voorlopig ouderling Marjono

Tekst: Johannes 18: 12-27

Twee week geleden: Johannes 17, gebed van de Heere Jezus voor Zijn leerlingen. Vorige week NGB 35 over avondmaal. Nu Johannes 18 over Jezus gevangen genomen. Waarom? Want Hij kwam om te redden. Wij moeten in Hem geloven → leidt ons naar de eeuwigheid.

Jezus wordt ondervraagd. Veel goede daden heeft Hij gedaan. Waarom geeft Hij Zich aan hen over?

Gevangen naar de Hoge Raad – ondervraagd. Veel goede daden. De twaalf leerlingen zijn er vandoor gegaan, ze zijn bang. Twee komen er terug – Petrus en de leerling die Jezus liefheeft. Petrus slaat oor af van de soldaat, de Heere Jezus geneest. Jezus vecht niet terug. Hij wéét wat er gebeuren gaat, toch niet vluchten e.d., omdat Hij velen / ons redden wil.

NB. Johannes 13:36-38 – Petrus grote mond, maar Jezus weet: hij zal Hem verloochenen, Jezus weet alles: straks gaat Petrus zeggen: ‘ik ken Hem niet’, omdat hij bang is, hij gelooft nog niet echt. Zo zijn wij, mensen. Bang, willen nog niet Jezus belijden. Judas verraadt Hem, hij wil ook niet geloven. Satan zit ons altijd dwars, wij moeten hem tegenstaan en alleen Jezus Christus eren. Of het mooi wordt of verdrietig in ons leven, wij weten het niet. Wij geven het over aan God, Hij zorgt. Nu móeten wij geloven, wij weten niet wanneer wij zullen sterven. Alleen God weet het. En Jezus weet van te voren van de verloochening door Petrus. Onze Heere weet wat in ons hart is, Hij leidt ons leven, dus raak niet van de kaart. Veel mensen willen niet naar de kerk, ze geloven niet in het Woord: ‘je kunt beter werken, in de kerk krijg je niks’. O, nee? Hier is het grootste loon! De Heere Jezus geeft ons geen vis, maar wel een hengel. Hij zegent ons tot in eeuwigheid. Al is de opbrengst soms weinig, Hij zegent wie Hem dient en dan heb je aan dat weinig genoeg. Hij regelt alles. Wij weten niets van te voren. Wij moeten dankbaar zijn. Niet geloven heeft ernstige gevolgen. Wij weten niet, laten we ons overgeven in Zijn handen. één à anderhalf uur in de kerk, maar de zegen is groot: veilig in alle omstandigheden! Laten we altijd dankbaar leven, de Heere gaat met ons mee, tot in eeuwigheid. Moge het Woord vrucht dragen!

“Bahtera Keselamatan” te Magmagan

Voorganger ouderling Ludim Sirait in Magmagan

5 Schriftuurlijkheid, kwaliteit en noodzaak van de school

5.1 Schriftuurlijkheid

Impressies

De Heere Jezus Christus kwam om zondaren te redden. “Ik ben zondaar, de Bijbel leert mij dat. Christus is de Redder”. (Fransiskus Gatot).

Over de schepping zegt docent Fransiskus: “Zes dagen zijn zes dagen. De Bijbel is de enige bron waaruit we weten hoe alles ontstaan is, en dat alles door God geschapen is.” Volgens docent Bantan zijn de eerste drie dagen niet noodzakelijkerwijs dagen van precies 24 uur. Echter vanaf de vierde dag is dat wel het geval. Docent Atil benadrukt dat de evolutieer in strijd is met het Woord van God. Volgens hem is de aarde in zes dagen geschapen en wordt dat ook geleerd aan de STTR. Binnen het huidige lesprogramma wordt de evolutietheorie niet behandeld. Binnen de school en de kerkelijke

gemeenten is de evolutietheorie geen onderwerp van discussie. Volgens Atil heeft de HEERE in de Bijbel laten optekenen dat Hij de aarde in zes dagen heeft geschapen, dus is dat zo.

In Indonesië heeft men altijd de blijvende geldigheid van het vierde gebod erkent. Er is nog steeds het gebod om een dag te rusten, in het NT op de eerste dag van de week. De docenten wisten niet dat er op dit punt in de GKv iets veranderd is, en je daar het rusten op zondag ook als slechts een goede gewoonte mag zien. Volgens Acong zijn de kerken op Kalimantan Barat niet op de hoogte van de ontwikkelingen binnen de GKv. Af en toe komt er iemand vanuit Nederland bij hen op bezoek die hen wat verteld over de situatie in Nederland. Ten aanzien van de rustdag als een Goddelijk gebod stelt Acong dat de GKv hen in verwarring brengen. De zondag staat in zijn ogen gelijk aan de Oudtestamentische sabbat. Volgens Acong moet men dat vasthouden.

Onder de docenten bestaan zorgen om de GKv, met name wat betreft de vrouw in het ambt. Dat is niet wat de Bijbel leert, de GGRI-KalBar zal dat niet doen. Docent Acong noemt dat er onder het Oude Testament ook geen vrouwelijke priesters waren. Ook noemt hij dat alle discipelen mannen waren. Hij legt uit dat er geen verschil is tussen man en vrouw als het gaat om hoe we gered worden. Maar als het gaat om het bijzonder ambt, is er wel verschil. Voor vrouwen geldt dat zij niet in het bijzonder ambt kunnen dienen. Dat is volgens Acong verboden. Hij laat weten: "de vrouw in het ambt zullen we nooit accepteren." Volgens Acong worden Bijbelteksten, die door sommigen aangehaald worden ten gunste van de vrouw in het ambt, uit hun context gerukt. Vrouwen kunnen volgens Acong wel prima als docente lesgeven op scholen.

Ten aanzien van de 'nieuwe hermeneutiek' wijst ds. Acong erop dat je kerk en wereld niet op één lijn kunt brengen. Daarbij wijst hij op Marcus 7:7-9. Als voorbeeld haalt hij Marcus 7: 7-9 aan waarbij hij erop wijst hoe de Here Jezus zich opstelt tegenover de Farizeeën. "Het Woord van de Heere brengt je niet in harmonie met de cultuur", aldus ds. Acong.

Toelating tot docent

Docenten op de STTR worden toegelaten door de HUGGRI volgens besluit van de synode. Docenten worden voorafgaand aan hun aanstelling beoordeeld door de HUGGRI op de Schriftuurlijke leer. Dat daardoor niet iedereen zomaar les kan geven op de STTR blijkt uit de praktijk. Kortgeleden kwam er vanuit Amerika een gereformeerde baptist langs die aanbod om op de STTR te doceren. Hij kreeg daarvoor echter geen toestemming van de HUGGRI.

Toch - en o.i. terecht - stellen de docenten Dominggus en Acong dat het beter zou zijn als alle docenten tevens predikant waren, dat wil zeggen dat ze het classisonderzoek ondergaan hebben en daar goed doorheen gekomen zijn (zie ook 6.2). Dit is ook volgens de kerkorde (vergelijk artikel 18 in 'onze' kerkorde).

Het curatorium en de HUGGRI willen het Gereformeerd onderwijs aan de STTR waarborgen door alleen master-docenten te zoeken die opgeleid zijn aan SETIA in Jakarta. Maar de HUGGRI is niet geheel zonder scepsis tegenover SETIA. Vanuit Nederland werd geadviseerd om nauwer met SETIA

samen te werken, maar de HUGGRI ziet een samenwerkingsverband niet zitten omdat men twijfelt of SETIA anno 2019 nog wel écht gereformeerd is.

Waarborging Schriftuurlijk onderwijs

Het curriculum wordt bepaald door docent Bantan. Een goed curriculum is een basisvoorwaarde voor een gereformeerde opleiding en wordt daarom ook bekeken door de HUGGRI.

Het curatorium bewaakt de leer. De docenten hebben regelmatig een vergadering en praten dan met elkaar. Maar Dominggus merkt op dat toezicht op de Schriftuurlijkheid van de lessen nog niet goed is geregeld. Volgens ds. Dominggus is het beter dat alle docenten na hun aanstelling structureel gemonitord worden.

Invloed van de school op de kerken

De school heeft een filterwerking: alleen studenten die echt naar Gods Woord willen denken en spreken kunnen predikant worden. De school bevordert ook het onderling toezien op elkaar met betrekking tot de leer en de erediensten. Kennis van de Schrift stroomt via de school de kerken in. Marianus Waang stelt: "(...) als de ontmoeting tussen de Heere en Zijn volk op de school goed is, dan werkt dat door in de gemeenten."

5.2 Kwaliteit

Zoals opgemerkt in hoofdstuk 3, biedt de school o.i. vrij compleet lesprogramma. Het leesprogramma is in dit rapport als bijlage A opgenomen. Verder proefden we dat de docenten gemotiveerd zijn.

Over de kwaliteit van de lessen kunnen we weinig zeggen. De lessen worden in het Indonesisch gegeven waardoor het bijwonen van lessen weinig zinvol is. Maar we merken op dat tot nu toe alle studenten in één keer zijn geslaagd voor hun afstudeerexamens aan de dependance van SETIA in Ngabang. Dat laat zien dat het onderwijsniveau aan de STTR goed is.

Er zijn drie docenten met een mastertitel, en er wordt gewerkt aan nog drie extra docenten met een mastertitel. Daarmee komt de kwaliteit te liggen op het niveau dat de overheid vraagt.

Uit de interviews die we met studenten en predikanten krijgen we de indruk dat men over het algemeen tevreden is over het onderwijs dat zij ontvangen hadden de STTR. Doni: "Ik ben hier gevormd en volwassen geworden." Dominee Akus vindt dat er vanuit de STTR voldoende kennisoverdracht was. Maar hij vindt ook dat er soms te weinig zelfdiscipline is, en dat er geen goede plek is om samen te studeren.

Verder zagen we in paragraaf 3.3 dat aan de bibliotheek nog het nodige verbeterd kan worden.

5.3 Noodzaak

De GGRI-KalBar willen nadrukkelijk een eigen theologische opleiding. Daarom willen ze de STTR behouden als school van, voor en door de kerken in Kalimantan Barat. Een aantal redenen worden door aangevoerd.

1. Men wil een school die daadwerkelijk gereformeerd is

Op Kalimantan Barat en ook elders in Indonesië zijn veel theologische scholen, maar weinig daarvan zijn gereformeerd.

SETIA in Jakarta is volgens Marianus Waang in naam misschien 'gereformeerd', maar in feite is het een mengsel van alles en nog wat. Hetzelfde geldt voor STT Arabona in dezelfde stad. Wat betreft SETIA denkt Waang dat studenten daar wel naartoe gestuurd kunnen worden om een masteropleiding te volgen (zie 6.3), maar hij acht het niet verantwoord om eerstejaars studenten daarnaartoe te sturen.

Andere alternatieven zijn de Sekolah Tinggi Theologi Aletheia (STT Aletheia) in Lawang, Oost-Java en STT Ekklesia in Pontianak. Echter op beide scholen wordt de kinderdoop afgewezen. Docent Waang stelt juist dat kinderen gedoopt horen te worden omdat ook zij behoren tot Gods Verbond.

2. De school moet 'dichtbij' zijn

De nood aan predikanten is groot binnen GGRI-KalBar. Daarom moet de drempel om theologie te studeren zo laag mogelijk blijven, en is het belangrijk dat goed onderwijs 'dichtbij' beschikbaar is.

Bovendien maakt een school 'dichtbij' het mogelijk dat studenten al tijdens hun studie (vanaf het zesde semester) als evangelist binnen hun gemeente werken. Als de theologische opleiding in Sentagi zou worden opgeheven en studenten in Jakarta moeten studeren dan haal je studenten die nu al actief zijn binnen de kerk uit de gemeenten weg. Dat is onwenselijk volgens docent Marianus Waang. Het wegvallen van de opleiding zal tot gevolg hebben dat er een groter gebrek ontstaat aan voorgangers in de gemeenten.

Het is ook niet verstandig om mensen uit hun eigen omgeving weg te halen en naar Jakarta te sturen. De studenten komen namelijk vooral van het platteland en zijn niet gewend aan het leven in een metropool met ongeveer 10 tot 30 miljoen inwoners.

Verder geeft het laten opleiden van studenten in bijvoorbeeld Jakarta logistieke problemen. De gemeenten moeten dan zorgen voor woningen in Jakarta waar de studenten kunnen wonen. Ook moeten de gemeenten dan geld opbrengen zodat studenten tweemaal per jaar per vliegtuig van Jakarta naar Pontianak kunnen komen om hun familie te bezoeken.

Er is ook het risico dat studenten, als ze eenmaal in Jakarta zijn en gewend zijn aan het leven daar, niet meer terug willen.

3. GGRI -KalBar heeft een eigen school nodig

De Free Reformed Churches of Australia vinden eigenlijk dat één theologische opleiding moet zijn voor alle GGRI kerken (dus GGRI-NTT, GGRI-KalBar en GGRI-Papua samen).

De GGRI-NTT (Sumba) zal de eigen opleiding echter nooit prijs willen geven, want de GGRI-NTT was de eerste zendingskerk, daar zijn de gereformeerde kerken begonnen.

GGRI-KalBar zal de opleiding ook niet willen prijsgeven: "de kerk staat en valt met de opleiding". We noemden al eerder dat het belangrijk is dat de school 'dichtbij' is, te midden van de kerken waaraan ze dienstbaar is. Dat aspect wordt o.i. door de Australische kerken te weinig onderkend. Misschien is "geen school, geen kerk" te sterk uitgedrukt, maar het is waarschijnlijk dat de GGRI kerken op Kalimantan Barat veel schade zullen lijden als hun 'eigen' STTR zou worden gesloten.

GGRI-Papua heeft geen volwaardige theologische opleiding, er is alleen een Bijbelschool.

4. De STTR is een opleiding voor predikanten en onderwijzers

Het voortbestaan van de STTR is belangrijk omdat - in tegenstelling tot SETIA in Jakarta - daar niet alleen predikanten maar ook onderwijzers voor het basisonderwijs worden opgeleid in de gereformeerde leer. In een aantal opzichten heeft de kerk daar baat bij. In de eerste plaats zullen de studenten weer hun plaats innemen binnen een van de gemeente en met hun kennis daarbinnen aan de slag kunnen. In de tweede plaats zal de opleiding een positieve uitwerking hebben binnen hun eigen gezinnen. En uiteindelijk - hoe klein de invloed misschien is die zij kunnen uitoefenen - is het goed voor het land dat gereformeerde docenten lesgeven aan basisscholen. Het verplaatsen van de opleiding van Sentagi naar bijvoorbeeld Jakarta betekent dat er alleen predikanten en geen onderwijzers meer opgeleid worden in de gereformeerde leer.

6 Toekomst van de school

6.1 Verhuizing

Het huidige gebouwencomplex (schoolgebouw, internaat, woonhuis docent) heeft weinig uitstraling. Er zijn geen goede mogelijkheden om gasten die komen in verband met seminars en andere grote bijeenkomsten te laten overnachten.

De school ligt in een voormalig moerasgebied, dus relatief laag en daardoor qua klimaat minder gunstig. Ook kan het erg warm worden in het leslokaal omdat dit zich op de bovenverdieping bevindt.

Inmiddels bezitten de kerken een stuk grond in Rangkang. Dit terrein ligt 100 meter hoger. Besloten is om daar een nieuw complex te laten bouwen met meer uitstraling en betere voorzieningen. De bedoeling is dat de bouw daarvan wordt geheel door de kerken zelf bekostigd. Als ieder kerklid meebetaalt, zou dit mogelijk moeten zijn.

6.2 Docenten moeten ook predikanten zijn

Hoewel de docenten studenten opleiden tot predikant, zijn ze geen van allen zelf predikant. Ze hebben dus niet het classisonderzoek ondergaan dat studenten kan toelaten tot predikant. Dit wordt door de docenten als onjuist ervaren. Het classisonderzoek heeft een filterfunctie en helpt de Schriftuurlijkheid en kwaliteit van de school waarborgen (zie ook 5.1).

Als de docenten predikant zijn, zijn ze verbonden aan een gemeente, maar ze worden betaald door de school. Ook hun pensioen zal later door de school worden betaald. Veel kerken geloven dat echter niet en denken dat als een docent als predikant aan hun gemeente verbonden is, zij later zijn pensioen moeten betalen. Daardoor is het moeilijk voor een docent om predikant te worden.

Desondanks heeft één docent – Marianus Tauti Waang – toch het classisonderzoek aangevraagd.

6.3 Drie extra masters

Noodzaak

De huidige regering van Indonesië stelt dat alle scholen door de overheid erkent moeten zijn. Dat geldt voor kleuterscholen tot en met hogescholen en universiteiten. Ook als er onderwijs gegeven wordt 'binnen de eigen kring' moet de school geaccrediteerd zijn door de overheid. In het geval van de GGRI geldt dus dat zij binnen het kerkverband hoger theologisch onderwijs mogen organiseren, mits deze school voldoet aan de voorwaarden die de overheid stelt. De Indonesische overheid wil dat de studenten worden opgeleid voor kerk én staat. Daarom stelt de overheid eisen aan de opleiding.

De STTR is momenteel opgenomen in het register van onderwijs, en als zodanig erkend. Tegenwoordig is men verplicht om minimaal zes docenten te hebben met de mastertitel. De Indonesische overheid eist namelijk dat elke student tijdens de opleiding 180 studiepunten moet halen. Vanwege het aantal lesuren dat daarmee gemoeid is, eist de Indonesische overheid dat er drie master-docenten aangetrokken worden. Omdat er op dit moment slechts drie docenten zijn met de mastertitel, is accreditatie niet mogelijk.

Om ervoor te zorgen dat de studenten na voltooiing van hun opleiding toch een geldig diploma krijgen, vindt de scriptiebeoordeling plaats op een theologische school in Ngabang die wel geaccrediteerd is. Deze school is zogezegd een dependance van SETIA.

De STTR werd tot voorkort door de Indonesische overheid erkent vanwege deze verbinding met SETIA. Maar als gevolg van nieuw overheidsbeleid is dat sinds kort niet meer toegestaan. Hoewel de overheid deze constructie momenteel gedooft, is deze niet legaal, omdat de school in Ngabang meer dan 60 km van Sentagi verwijderd ligt, namelijk 105 km. Een legale school geniet rechtsbescherming, maar de STTR bestaat in feite voor de overheid niet. Zou er nu visitatie plaatsvinden, dan kan dat het einde van de school betekenen!

Volgens sommigen heeft de overheid niet het recht om de school van de één op de andere dag te sluiten. Daarvanuit gaande zou er nog wel genoeg tijd zijn om nieuwe master-docenten te vinden. Desondanks blijft de situatie gevaarlijk voor de STTR want de regering kan optreden.

Vinden of opleiden van drie masters

Gezien het bovenstaande gaat de STTR een hele spannende en onzekere tijd tegemoet. Gaat het de school lukken om op tijd drie master-docenten te vinden? De zoektocht naar geschikte master-docenten is tot nu toe zeer moeizaam verlopen. Er zijn gewoon te weinig geschikte docenten die ook nog eens bereid zijn om naar Kalimantan-Barat te komen.

In Jakarta werken een aantal oud studiegenoten van docent Waang maar de kans is klein dat die willen verhuizen naar het platteland van Kalimantan Barat. En andere mogelijkheid is om master-docenten te werven op Papoea of Sumba. Maar ook daar geldt dat eventuele master-docenten niet snel naar Kalimantan-Barat zullen komen vanwege grote cultuurverschillen. Aan de andere kant is docent Waang het levende bewijs dat docenten aantrekken vanuit een andere cultuur wel mogelijk is.

Er zijn gesprekken geweest met mensen uit Jakarta, en er waren mensen uit Sumba en Papoea die bereid waren te komen. Masters die hun studie gedaan hebben op de theologische opleiding van de GGRI kerken op Sumba (de GGRI-NTT) staan op dezelfde basis. Maar op één of andere manier is dit door Indonesië Mission | Verre Naasten van de kaart geveegd, waarna men zelf op zoek ging. Er waren wel docenten die wel wilden komen, maar dan alleen parttime wilden werken. Dat is echter te onzeker, een parttime docent kan zomaar weer vertrekken.

Een andere mogelijkheid is om studenten die afstuderen op de STTR elders door te laten leren en hun master te laten behalen. De opleiding tot master duurt twee jaren. Opties die wel genoemd werden:

- TU Kampen
Maar vanwege de 'nieuwe hermeneutiek' e.d. is de keuze hiervoor niet verstandig.
- SETIA in Jakarta
Deze optie wordt door Indonesië Mission | Verre Naasten bekostigd. Deze school is qua leer echter gemengd. Echter, hoewel men zich binnen de GGRI afvraagt of SETIA in Jakarta nog een *gereformeerde* theologische school genoemd kan worden, denkt docent Marianus Waang toch dat studenten die afgestudeerd zijn aan de STTR het beste daarheen kunnen voor de masteropleiding. Zij hebben volgens hem een basis dat voldoende stevig is om verder te studeren aan SETIA.
- STT Ekklesia in Pontianak
Deze school gaat uit van de overtuiging dat alleen volwassenen gedoopt kunnen worden. Het voordeel van deze optie is dat de school relatief dichtbij is, zodat studenten afwisselend één week in Pontianak en twee weken in Sentagi kunnen zijn en dus kunnen blijven voorgaan in de kerken.

- Een seminary in een Angelsaksisch land

De studenten moeten dan een jaar extra studeren om het Engels te leren. Dit nadeel is tevens een voordeel: als ze Engels leren wordt een schat aan Engelstalige theologische lectuur/literatuur voor hen bereikbaar. Men kan denken aan het Canadian Reformed Theological Seminary in Hamilton. Echter, naar het schijnt wil dit Canadese seminarium geen mensen uit ontwikkelingslanden toelaten, omdat men bang is dat ze dan in Canada willen blijven. Misschien speelt dit probleem niet overal (Mid-America Reformed Seminary, New Geneva Theological Seminary, etc. ?)

Het curatorium van de school is verantwoordelijk voor het vinden van drie nieuwe masters.

6.5 Financiering

De STTR wordt gefinancierd door de Indonesische kerken zelf en door Indonesië Mission | Verre Naasten, het regionale samenwerkingsverband van GKv-kerken uit Overijssel en Noordoostpolder rond mission-projecten in Indonesië.

Docent Acong liet op de gezamenlijke vergadering van docenten en afgevaardigden van DGK Groningen weten dat men zich in de steek gelaten gelaten voelde door de Indonesië Mission | Verre Naasten, omdat deze organisatie geen duidelijk lange termijn visie heeft met betrekking tot de STTR. Men voelt zich als een vlieger in de lucht die op en neer gaat. Men vroeg zich zelfs af of de Heilige Geest hen soms in de steek gelaten had. In de jaren '90 beloofde De Verre Naasten nog dat ze de school altijd zouden blijven steunen, maar nu lijkt het of de Verre Naasten erop aanstuurt om de band te beëindigen vanuit de gedachte dat de kerken en school in Kalimantan-Barat nu op eigen benen moeten staan. Door de onzekerheid die er is voelt men zich als een wees zonder ouders. Acong kan begrijpen dat de Verre Naasten willen afbouwen, maar de manier waarop dit nu gebeurt is niet de juiste manier. Het afbouwen moet meer geleidelijk.

De docenten hebben het als erg bemoedigend ervaren dat DGK Groningen een afvaardiging naar hen heeft gestuurd en steun wil bieden. Dat biedt hen weer hoop in een situatie die voor hen niet rooskleurig is. Ook de voorzitter van de HUGGRI, Sarius Ismaël, liet op de vergadering van de HUGGRI weten blij te zijn dat DGK Groningen positief reageerde op de brief van de STTR.

Een aantal jaren lang heeft de Indonesian Mission van de Verre Naasten ongeveer 250 miljoen (is 15.492 euro) Rupiah aan de school gedoneerd. Dat bedrag was volgens de docenten eigenlijk te laag. Sinds kort is dat bedrag verhoogd naar 350 miljoen (is 21.689 euro). Drie vaste docenten kosten 12 miljoen Rupiah (is 759,32 Euro) per maand. Voor zes docenten wordt dit 24 miljoen Rupiah (is 1518,64 Euro) per maand.

De broeders en zusters in Indonesië voelen geen (emotionele) band met Nederland. Elke bron van financiering is welkom, maar het geld hoeft niet noodzakelijkerwijs uit Nederland te komen. Het zou ook in orde zijn als de STTR (volledig) werd gefinancierd door kerken uit buurland Australië. Wel is het belangrijk dat men rond kan komen en dat er ook voor de lange termijn zekerheid is.

7 Conclusies en aanbevelingen

De STTR is een gereformeerde school waar docenten in hun onderwijs dicht bij Gods Woord willen blijven (zie ook paragraaf 5.1). De kwaliteit van de school lijkt goed, als studenten naar Ngabang moeten om daar af te studeren, slagen ze in één keer. Er zijn ook een aantal zaken die voor verbetering vatbaar zijn (zie paragraaf 3.3 en 5.2). De noodzaak van de school staat vast: het wegvallen van de school zou een enorme klap betekenen voor de GGRI kerken op Kalimantan Barat (zie paragraaf 5.3).

Gezien dit alles zijn we ervan overtuigd dat de kerkenraad alle vrijmoedigheid mag hebben om de STTR te steunen, maar ook dat het dringend noodzakelijk is om de STTR te steunen, door gebed en financieel.

Ten slotte willen we een drietal aanbevelingen doen.

a. Open voor alle aanvragen

De aanvankelijke bedoeling was dat DGK Groningen de drie extra master-docenten aan de STTR zou betalen. Echter op het moment dat wij dit schrijven zijn die masters er nog niet. Wel wordt er aan gewerkt om die masters te krijgen. Zoals eerder gemeld, zou dit ook kunnen door studenten die afgestudeerd zijn elders te laten doorleren zodat ze de mastertitel behalen. Het is daarom niet ondenkbeeldig dat de STTR op zeker moment behoefte heeft aan financiële steun om de opleiding van afgestudeerde studenten tot masters te kunnen bekostigen. Ook financiële steun voor andere zaken (bijvoorbeeld de bibliotheek) is mogelijk.

Graag willen we de kerkenraad aanbevelen *iedere* aanvraag van de STTR om financiële steun die tot doel heeft om het voortbestaan van de STTR te garanderen in alle ernst te overwegen.

b. Contact met Indonesië Mission | Verre Naasten

Zoals hierboven genoemd wordt de school op dit moment vrijwel geheel bekostigd door Indonesië Mission | Verre Naasten. Op verzoek van de STTR heeft DGK Groningen besloten om de bekostiging van drie master-docenten op zich te nemen. We adviseren de kerkenraad om dit helder aan Indonesië Mission | Verre Naasten te communiceren.

c. Contact met Australië

Australië is een buurland van Indonesië en ligt geografisch gezien veel dichterbij dan Nederland. Daarom ligt de taak om de STTR financieel te steunen volgens ons eerder bij de Free Reformed Churches of Australia dan bij de Nederlandse kerken. Dat betekent niet noodzakelijkerwijs dat de Nederlandse kerken de steun (meteen) moeten intrekken, maar het lijkt ons wel wenselijk om de Australische kerken over de situatie te informeren.

Bronnen

Informatie over de gereformeerde kerken in Indonesië van deputaten BBK van de GKv op <https://bbk.gkv.nl/landen/azie/indonesie/>.

Henk Ruiters, *Nu zijn er Gereformeerde kerken op Kalimantan Barat*, artikel in de Kerkbode van 27 mei 2005, online via: <https://kerkbode.nl/websites/scholma/HB.nsf/27c2ed8a616bb50ec1256cd000490de6/681e71694be7b159c125700a0037b794?OpenDocument>.

Ds. H.G. Gunnink, *Zending*. Artikel op Eén in Waarheid geplaatst op 22 september 2018, online via: <http://www.eeninwaarheid.info/index.php?rub=9&item=1622>.

Kalimantan Barat - Gedenkboek t.g.v. 40 jaar zending op West-Borneo door de Gereformeerde kerk van Drachten (1950-1990).

Wikipedia: Indonesia, Indonesië, Kalimantan Barat, West-Kalimantan, Dayak people, Dajaks, Animism, Animisme. Geraadpleegd op 19 april 2019.

Studiefonds Kerkleiders op missie, Theologische hogeschool SETIA, Jakarta, zie <https://www.studiefondskerkleiders.nl/setia>

Informatie via ds. J.Th. Jonkman en dhr. N. Zwemstra (coördinator partners en programma's van de Verre Naasten).

A Lesprogramma

Rooster 2017 / 2018 (semester 1, 3, 5, 7):

Vak (in Indonesisch)	Vak (in Nederlands)	Docent	Semester
Pembimbing Pengetahuan Perjanjan Lama	Inleiding / Onderwijs kennis OT	Anderias Bantan	1
Pembimbing Pengetahuan Perjanjan Baru	Inleiding / Onderwijs kennis NT	Suyono Lasen	1
Pembimbing Teologi Sistematika	Inleiding / Onderwijs in de Dogmatiek	Yohannes Atil	1
Filsafat	Filosofie	Marianus T. Waang	1
Pembimbing PAK	Inleiding christelijk godsdienstonderwijs	Kardinan Acong	1
Ilmu Budaya	Studie van de cultuur	Suyono Lasen	1
Bahasa Indonesia	Indonesische Taal	Yotam Domas	1
Bahasa Inggris Umum	Algemeen Engels	Anderius Bantan	1
Komputer	Computerkunde	Tino S. Kom	1
Metode Penulisan Ilmiah	Methode van wetenschappelijk schrijven	Marianus T. Waang	1
Pancasila	Pancasila (Grondwet Indonesia, de vijf zuilen)	Gatot Fransiskus	1
Musik Gereja	Kerkmuziek	Gatot Fransiskus	1
Bahasa Yunani II	Grieks II	Gatot Fransiskus	3
Hermeneutika II	Hermeneutiek II	Marianus T. Waang	3
Studi PL2: Kitab Sejarah	OT2-studie: historische boeken	Marianus T. Waang	3
Studi PB2: Surat Paulus I: Roma - II Korintus	NT2-studie: brieven van Paulus I: Romeinen - 2 Korinthiërs	Marianus T. Waang	3
Doktrin Kristus	Christologie	Yohannes Atil	3
Sejarah Gereja Umum	Algemene kerkgeschiedenis	Yohannes Atil	3
Homiletika I	Homiletiek I	Marianus T. Waang	3
Pelayanan Anak-anak	Bediening / Onderwijs aan de kinderen	Anderias Bantan	3
Teologi Kontemporer	Hedendaagse theologie	Anderias Bantan	3
Tafsir PL2 (Kitab-kitab Sejarah)	Exegese OT2 (historische boeken)	Anderias Bantan	3
Musik Gereja 1	Kerkmuziek I	Gatot Fransiskus	3
Teori-teori Belajar	Hoe te leren	Kardinan Acong	3
Bahasa Ibrani II	Hebreeuws II	Mariam M. Waang-Allung	5
Studi PL4: Kitab Nabi Kecil	OT4-studie: kleine profeten	Marianus T. Waang	5
Studi PB4: Surat Umum: Ibrani-Wahyu	NT4-studie: Algemene brieven: Hebreeën-Openbaring	Marianus T. Waang	5
Doktrin Roh Kudus	De leer van de Heilige Geest	Yohannes Atil	5
Liturgika	Liturgiek	Anderias Bantan	5

Etika Kristen I	Christelijke ethiek I	Yohannes Atil	5
Pembinaan Warga Gereja	Leiding geven aan de leden van de gemeente	Anderias Bantan	5
Manajemen dan Administrasi Gereja	Kerkelijk beheer en administratie	Yohannes Atil	5
Agama Suku	Stamgodsdiensten	Anderias Bantan	5
Etika Kristen II	Christelijke ethiek II	Yohannes Atil	7
Missologi	Missiologie	Yohannes Atil	7
Islamologi	Islamologie	Anderias Bantan	7
Pengakuan-pengakuan Iman Reformed	Gereformeerde geloofsbelijdenisgeschriften	Yohannes Atil	7
Doktrin Gereja	De leer over de kerk	Yohannes Atil	7
Teologi Perjanjian Baru 1	Theologie van het NT 1	Marianus T. Waang	7
Teologi PL I	Theologie van het OT I	Anderias Bantan	7
Studi PL5: Kitab Puisi dan Hikmat	OT5-studie: Poëtische en wijsheidsboeken	Marianus T. Waang	7

Voor elk vak krijgt men 2 studiepunten.

Rooster 2018 / 2019 (semester 2, 4, 6, 8, 10):

Vak (in Indonesisch)	Vak (in Nederlands)	Docent	Semester
Pertanian	Landbouw	Suyono Lasen	2
Doktrin Manusia dan Dosa	Dogmatiek: mens en zonde	Yohanes Atil	2
Dasar-dasar pendidikan	Grondslagen onderwijs	Kardinan Acong	2
Tafsir PL I	Exegese OT I	Anderias Bantan	2
Hermeneutik I	Hermeneutiek I	Marianus T. Waang	2
Studi PB I	NT I	Suyono Lasen	2
Musik Gereja	Kerkmuziek	Gatot Fransiskus	2
Kepemimpinan Kristen	Christelijk leidinggeven	Kardinan Acong	2
Inggris Teologi	Engelse Theologie	Anderias Bantan	2
Pastoral I	Pastorale vakken I	Yohanes Atil	2
Bahasa Indonesia	Indonesische taal	Yotam Domas	2
Yunani I	Grieks I	Gotot Fransiskus	2
Sejarah Dogma	Dogmengeschiedenis	Anderias Bantan	2
Doktrin Keselamatan	Dogmatiek: verlossing	Yohanes Atil	4
Pelayanan Remaja dan Pemuda	Dienst aan de jeugd	Anderias Bantan	4
Studi PL 3: Kitab Nabi Besar	OT 3: Grote profeten	Mariam M. Waang-Allung	4
Studi PB 3: Surat: Gal - Fil	NT 3: Galaten - Filemon	Marianus T. Waang	4
Bahasa Ibrani I	Hebreeuws I	Mariam M. Waang-Allung	4
Musik Gereja	Kerkmuziek	Gatot Fransiskus	4
Formasi Kehidupan Rohani	Opbouw Geestelijk leven	Anderias Bantan	4
Homiletika II	Homiletiek II	Marianus T. Waang	4
Bahasa Indonesia	Indonesische taal	Yotam Domas	4
Sejarah Gereja Indonesia	Indonesische kerkgeschiedenis	Yohanes Atil	4

Sejarah Dogma	Dogmengeschiedenis	Anderias Bantan	4
Teologi PL I	Theologie OT	Anderias Bantan	6
Eskatologi	Dogmatiek: eschatologie	Marianus T. Waang	6
Doktrin Roh Kudus	Dogmatiek: Heilige Geest	Yohanes Atil	6
Etika Kristen II	Christelijke ethiek II	Yohanes Atil	6
Teologi Perjanjian Baru I	Theologie NT I	Marianus T. Waang	6
Studi PL 5: Kitab Puisi dan Hikmat	OT 5: Poëtische en wijsheidboeken	Marianus T. Waang	6
Pengakuan-pengakuan Iman Reformed	Gereformeerde belijdenisgeschriften	Yohanes Atil	6
Doktrin Akhir Zaman	Dogmatiek: einde der tijden	Marianus T. Waang	6
Sejarah Dogma	Dogmengeschiedenis	Anderias Bantan	6
Skripsi	Scriptie		8
Sejarah Dogma	Dogmengeschiedenis	Anderias Bantan	8
Skripsi	Scriptie		10

Voor elk vak krijgt men 2 studiepunten.

B Lijst van gemeenten binnen de GGRI-KalBar

Classis Ngabang

1. Geïnstitueerde kerken

"Sola Fide"	Kase
"Sola Skriptura"	Tubang Raeng

2. Zendingsposten

"Sola Skriptura"	Seraung
"Bukit Hermon"	Sangku Selaba

Classis Bengkayang-Ledo

1. Geïnstitueerde kerken

"Bukit Sion"	Lulang
"Kolam Siloam"	Sebente
"Gunung Hermon"	Sebetung Menyala
"Immanuel"	Dungkan
"Gideon"	Sungai Raya
"Batu Karang"	Sentagi
"Smirna"	Ubah Sebalu
"Maranatha"	Rangkang
"Elim"	Lumar
"Petra"	Molo
"Sinar Pengharapan"	Penabahan

2. Zendingsposten

"Pniel"	Peranut
"Nazaret"	Keladan
"Lembah Gilgal"	Lamat Payang
"Silo"	Pisang
"Eben Haezer"	Bongkang
?	Benuang
"Filadelfia"	Malosa
"Bahtera Keselamatan"	Magmagan

Classis Seluas

1. Geïnstitueerde kerken

"Batu Penjuru"	Piju Baru
"Sola Skriptura"	Piju Lama
"Soli Deo"	Kerumbi
"Bersyeba"	Panjak

2. Zendingsposten

"Hosana"	Tadan
"Pelita"	SP1, transmigratieproject (Javanen op KalBar)
"Petra"	Pangkok
"Golgota"	Tegangan